

ASSYLTAŞ

100
өлең

Құрметті поэзия сүйер қауым!

"100 өлең" байқауы - Assyltas қоғамдық қорының ұйытқы болуымен жүзеге асатын жоба. Абай, Мәжорім, Махамбетпен бастап, бертіңдері ақындардың өлеңдері топтастырылған жинақты қолыңызға алып отырсыз! Байқау шарты: Осында топтастырылған 100 өлеңнің барлығын жәйтпен алу және оны нақышына келтіріп мәнерлеп оқу. Жеңімпаз 2020 жылдың маусым айында ШҚО, Ақсуайт ауылында өтетін "Өнер және спорт" фестивалінде белгілі болады.

Бас жүлде: автокөлік.

Тске сәт!

Құрметпен, Assyltas қоғамдық қоры

ASSYLTAS

АБАЙ

1. Қартайдық, қайғы ойладық, ұйқы сергек

Қартайдық, қайғы ойладық, ұйқы сергек,
Ашуың – ашыған у, ойың – кермек.
Мұңдасарға кісі жоқ сөзді ұғарлық,
Кім көңілді көтеріп, болады ермек?

Жас қартаймақ, жоқ тумас, туған өлмек,
Тағдыр жоқ өткен өмір қайта келмек.
Басқан із, көрген қызық артта қалмақ,
Бір құдайдан басқаның бәрі өзгермек.

Ер ісі – ақылға ермек, бойды жеңбек,
Өнерсіздің қылығы өле көрмек.
Шыға ойламай, шығандап қылық қылмай,
Еріншек ездігінен көпке көнбек.

Жамандар қыла алмай жүр адал еңбек,
Ұрлық, қулық қылдым деп қағар көлбек.
Арамдықтан жамандық көрмей қалмас,
Мың күн сынбас, бір күні сынар шөлмек.

Адамзат тірілікті дәулет білмек,
Ақыл таппақ, мал таппақ, адал жүрмек.
Екеуінің бірі жоқ, ауыл кезіп,
Не қорлық құр қылжаңмен күн өткізбек?

Наданға арам – ақылды құлаққа ілмек,
Бұл сөзден ертегіні тез үйренбек.
Рас сөздің кім білер қасиетін,
Ақылсыз шынға сенбей, жоққа сенбек.

Қызыл арай¹, ақ күміс, алтын бергек
Қызықты ертегіге көтерілмек.
Ақсақалдың, әкенің, білімдінің,
Сөзінен сырдаң тартып, тез жиренбек.

Ақылды қара қылды қырыққа бөлмек,
Әр нәрсеге өзіндей баға бермек.
Таразы да, қазы да өз бойында,
Наданның сүйенгені – көппен дүрмек.

Алашқа іші жау боп, сырты күлмек,
Жақынын тіріде аңдып, өлсе өкірмек.
Бір-екі жолы болған кісі көрсе,
Құдай сүйіп жаратқан осы демек.

Ел бұзылса, құрады шайтан өрмек,
Періште төменшіктеп, қайғы жемек.
Өзімнің иттігімнен болды демей,
Жеңді ғой деп шайтанға болар көмек.

Сырттансынбақ, қусынбақ, өршілденбек,
Сыбырменен топ жасап бөлек-бөлек.
Арамдықпен бар ма екен жаннан аспақ,
Өзімен өзі бір күн болмай ма әлек?

Қолдан келе бере ме жұрт меңгермек,
Адалдық, арамдықты кім теңгермек?
Мақтан үшін қайратсыз болыс болмақ,
Иттей қор боп, өзіне сөз келтірмек.

2. Қансонарда бүркітші шығады аңға

Қансонарда бүркітші шығады аңға,
Тастан түлкі табылар аңдығанға.
Жақсы ат пен тату жолдас – бір ғанибет,
Ыңғайлы ықшам киім аңшы адамға.
Салаң етіп жолықса қайтқан ізі,
Сағадан сымпың қағып із шалғанда.
Бүркітші тау басында, қағушы ойда,
Іздің бетін түзетіп аңдағанда.
Томағасын тартқанда бір қырымнан,
Қыран құс көзі көріп самғағанда.
Төмен ұшсам түлкі өрлеп құтылар деп,
Қандыкөз¹ қайқаң қағып шықса аспанға,
Көре тұра қалады қашқан түлкі
Құтылмасын білген соң құр қашқанға.
Аузын ашып, қоқақтап, тісін қайрап,
О да талас қылады шыбын жанға.
Қызық көрер, көңілді болса аңшылар,
Шабар жерін қарамай жығылғанға.
Қырық пышақпен қыржындап тұрған түлкі,
О дағы осал жау емес қыран паңға.
Сегіз найза қолында, көз аудармай,
Батыр да аял қылмайды ертең таңға.
Қанат, құйрық суылдап, ысқырады,
Көктен қыран сорғалап құйылғанда.
Жарқ-жұрқ етіп екеуі айқасады,
Жеке батыр шыққандай қан майданға.
Біреуі – көк, біреуі – жер тағысы,
Адам үшін батысып қызыл қанға.
Қар – аппақ, бүркіт – қара, түлкі – қызыл,
Ұқсайды хасса² сұлу шомылғанға.
Қара шашын көтеріп екі шынтақ,
О да бүлк-бүлк етпей ме сыйпанғанда,

Аппақ ет, қып-қызыл бет, жап-жалаңаш,
Қара шаш қызыл жүзді жасырғанда.
Күйеуі ер, қалыңдығы сұлу болып,
Және ұқсар тар төсекте жолғасқанға.
Арт жағынан жаурыны бүлкілдейді,
Қыран бүктеп астына дәл басқанда.
Құсы да иесіне қоразданар,
Алпыс екі айлалы түлкі алғанда.
«Үйірімен үш тоғыз» деп жымыңдап,
Жасы үлкені жанына байланғанда.
Сілке киіп тымақты, насыбайды
Бір атасың көңілің жайланғанда.
Таудан жиде тергендей ала берсе,
Бір жасайсың құмарың әр қанғанда.
Көкіректе жамандық еш ниет жоқ,
Аң болады кеңесің құс салғанда.
Ешкімге зияны жоқ, өзім көрген
Бір қызық ісім екен сұм жалғанда.
Көкірегі сезімді, көңілі ойлыға
Бәрі де анық тұрмай ма ойланғанда.

Ұқпасың үстірт қарап бұлғақтасаң,
Суретін көре алмассың, көп бақпасаң.
Көлеңкесі түседі көкейіңе,
Әр сөзін бір ойланып салмақтасаң.
Мұны оқыса, жігіттер, аңшы оқысын,
Біле алмассың, құс салып дәм татпасаң.

3. Шоқпардай кекілі бар, қамыс құлақ

Шоқпардай кекілі бар, қамыс құлақ,
Қой мойынды, қоян жақ, бөкен қабақ.
Ауыз омыртқа шығыңқы, майда жалды,
Ой желке, үңірейген болса сағақ.

Теке мұрын, салпы ерін, ұзын тісті,
Қабырғалы, жотасы болса күшті.
Ойынды еті бөп-бөлек, омыраулы,
Тояттаған бүркіттей салқы төсті.

Жуан, тақыр бақайлы, жұмыр тұяқ,
Шынтағы қабырғадан тұрса аулақ.
Жерсоғарлы, сіңірлі, аяғы тік,
Жаурыны етсіз, жалпақ тақтайдай-ақ.

Кең сауырлы, тар мықын, қалбағайлы,
Алды-арты бірдей келсе ерге жайлы.
Күлте құйрық, қыл түбі әлді келіп,
Көтендігі сығыңқы, аламайлы.

Ұршығы төмен біткен, шақпақ етті,
Өзі санды, дөңгелек келсе көтті.
Сырты қысқа, бауыры жазық келіп,
Арты талтақ, ұмасы үлпершекті.

Шідерлігі жуандау, бота тірсек,
Бейне жел, тынышты, екпінді, мініп жүрсек.
Екі көзін төңкеріп, қабырғалап,
Белдеуде тыныш тұрса, байлап көрсек.

Тығылмай әм сүрінбей жүрсе көсем,
Иек қағып, еліріп басса әсем.
Шапса жүйрік, мінсе берік, жуан, жуас,
Разы емен осындай ат мінбесем.

Аяңы тымақты алшы кигізгендей,
Кісіні бол-бол қағып жүргізгендей.
Шапқан атқа жеткізбес бөкен желіс,
Ыза қылдың қолыма бір тигізбей.

4. Жүрегім, ойбай, соқпа енді!

Жүрегім, ойбай, соқпа енді!
Бола берме тым күлкі.
Көрмейсің бе, тоқта енді,
Кімге сенсең — сол шикі.
Жетім қозы — тасбауыр,
Түңілер де отығар.
Сорлы жүрек мұнша ауыр,
Неге қатты соқтығар?
Сенісерге жан таба алмай,
Сенделеді ет жүрек.
Тірілікте бір қана алмай,
Бұл не деген тентірек?
Жоқ деп едің керегің,
Топ жиып ең бір бөлек.
Кезек келер демедің,
Ендігі керек қай керек?

5. Көңілім қайтты достан да, дұшпаннан да

Көңілім қайтты достан да, дұшпаннан да,
Алдамаған кім қалды тірі жанда?
Алыс-жақын қазақтың бәрін көрдім,
Жалғыз-жарым болмаса анда-санда.

Пайда үшін біреу жолдас бүгін таңда,
Ол тұрмас бастан жыға қисайғанда.

Мұнан менің қай жерім аяулы деп,
Бірге тұрып қалады кім майданда?

Ендігі жұрттың сөзі – ұрлық-қарлық,
Саналы жан көрмедім сөзді ұғарлық.
Осы күнде, осы елде дәнеме жоқ
Мейір қанып, мәз болып қуанарлық.

Байлар да мал қызығын біле алмай жүр,
Жаз жіберіп, күз атын міне алмай жүр.
Сабылтып, күнде ұрлатып, із жоғалтып,
Ызаменен ыржиып күле алмай жүр.

Саудагер тыныштық сауда қыла алмай жүр,
Қолдан беріп, қор болып, ала алмай жүр.
Ел аулақта күш айтқан, топта танған,
Арсыз жұрттан көңілі тына алмай жүр.

Естілер де ісіне қуанбай жүр,
"Ел азды" деп надандар мұңаймай жүр.
Ала жылан, аш бақа күпілдектер,
Кісі екен деп ұлықтан ұялмай жүр.

Бектікте біреу бекіп тұра алмай жүр,
О дағы ұры-қарды тыя алмай жүр.
Қарсылық күнде қылған телі-тентек,
Жаза тартып ешбірі сұралмай жүр.

Қарындас қара жерге тыға алмай жүр,
Бірінің бірі сөзін құп алмай жүр.
Құда-тамыр, дос-жаран, қатын-балаң –
Олар да бір қалыпты бола алмай жүр.

Бір күшті көп тентекті жыға алмай жүр,
Іште жалын дерт болып, шыға алмай жүр.
Арақ ішкен, мас болған жұрттың бәрі,
Не пайда, не залалды біле алмай жүр.

Жетілтіп жаз жайлауға қона алмай жүр,
Күз күзеу де жанжалсыз бола алмай жүр.
Қыс қыстауың – қып-қызыл ол бір пәле,
Оралып ешбір шаруа оңалмай жүр.

Жасы кіші үлкеннен ұялмай жүр,
Сұрамсақтар нәпсісін тыя алмай жүр.
Сәлем – борыш, сөз – қулық болғаннан соң,
Қандай жан сырттан сөз боп, сыналмай жүр?

6. Жастықтың оты жсалындап

Жастықтың оты жалындап,
Жас жүректе жанған шақ.
Талаптың аты арындап,
Әр қиынға салған шақ.

Уайым аз, үміт көп,
Ет ауырмас бейнетке.
Бүгін-ертең жетем деп,
Көңілге алған дәулетке.

Қайратпен кіріп жалынбай,
Ақылмен тауып айласын.
"Мен қалайға?" салынбай,
Жылы жүзбен жайнасын.

Қайратқа сеніп қақтықпай,
Жазасын тауып жауласар.
Қатынша тілмен шаптықпай,
Майданға шықса жарасар.

Жалыны қайтар дененің,
Үнемі тұрмас осы шақ.
Талайғы кәрі дүниенің
Бір кетігін ұстап бақ.

Құйрығы шаян, беті адам,
Байқамай сенбе құрбыға!
Жылмаңы сыртта, іші арам,
Кез болар қайда сорлыға.

Досыңа достық – қарыз іс,
Дұшпаныңа әділ бол.
Асығыс түбі – өкініш,
Ойланып алмақ – сабыр сол.

Ақ көңілді жақсыдан
Аянбай салыс ортаға.
Ақылы, ары тапшыдан
Қу сөзін алма қолқаға.

Сұм-сұрқия, қу заман
Гүл көрінер жігітке.
Қызықты өмір жайнаған,
Кеудесі толып үмітке.

Бір нәрсені ұнатса,
Қайта ойланып қарамас.
Мақтатып жұртты шулатса,
Құмары сол қызба бас.

Сенісерге келгенде,
Сене берер талғамай.
Жұрты құрғыр сенгішке
Тұра ма қулық жалғамай?

Ары кеткен алдағыш,
Мені-ақ алда, сөкпейін.
Балы тамған жас қамыс
Ормасаңшы көктейін!

Сені жақсы көрмесе,
Сенер ме еді сөзіңе?
"Япырмай!.." деп терлесе,
Ар емес пе өзіңе?

7. *Өлең - сөздің патшасы, сөз сарасы*

Өлең - сөздің патшасы, сөз сарасы,
Қиыннан қиыстырар ер данасы.
Тілге жеңіл, жүрекке жылы тиіп,
Теп-тегіс жұмыр келсін айналасы.

Бөтен сөзбен былғанса сөз арасы,
Ол - ақынның білімсіз бишарасы.
Айтушы мен тыңдаушы көбі надан,
Бұл жұрттың сөз танымас бір парасы.

Әуелі хаят, хәдис – сөздің басы,
Қосарлы бәйітмысал келді арасы.
Қисынымен қызықты болмаса сөз,
Неге айтсын пайғамбар мен оны алласы.

Мешіттің құтпа оқыған ғұламасы,
Мүнәжәт уәлилердің зар наласы.
Бір сөзін бір сөзіне қиыстырар,
Әрбірі келгенінше өз шамасы.

Өлеңге әркімнің-ақ бар таласы,
Сонда да солардың бар таңдамасы.
Іші алтын, сырты күміс сөз жақсысын
Қазақтың келістірер қай баласы?

Бұрынғы ескі биді тұрсам барлап,
Мақалдап айтады екен, сөз қосарлап.
Ақындары ақылсыз, надан келіп,
Көр-жерді өлең қыпты жоқтан қармап.

Қобыз бен домбыра алып топта сарнап,
Мақтау өлең айтыпты әркімге арнап.

Әр елден өлеңменен қайыр тілеп,
Кетірген сөз қадірін жұртты шарлап.

Мал үшін тілін безеп, жанын жалдап,
Мал сұрап біреуді алдап, біреуді арбап.
Жат елде қайыршылық қылып жүріп,
Өз елін бай деп мақтар құдай қарғап.

Қайда бай мақтаншаққа барған тандап,
Жиса да, бай болмапты, қанша малды ап.
Қазаққа өлең деген бір қадірсіз,
Былжырақ көрінеді солар даңдақ.

Ескі бише отырман бос мақалдап,
Ескі ақынша мал үшін тұрман зарлап.
Сөз түзелді, тыңдаушы, сен де түзел,
Сендерге де келейін енді аяңдап.

Батырды айтсам ел шауып алған талап,
Қызды айтсам, қызықты айтсам қыздырмалап,
Әншейін күн өткізбек әңгімеге
Тыңдар едің әр сөзін мыңға балап.

Ақыл сөзге ынтасыз, жұрт шабандап,
Көнгенім-ақ соған деп жүр табандап.
Кісімсінген жеп кетер білімсіз көп,
Жіберсем, өкпелеме, көп жамандап.

Амалдап қарағайды талға жалғап,
Әркім жүр алар жердің ебін қамдап.
Мақтан қуған, малқұмар нені ұға алсын,
Шықпаса мыңнан біреу талғап-талғап.

Мал жиып арамдықпен ұрлап-қарлап,
Қусың десе, қуанып жүр алшандап.
Қақса-соқса бір пайда түсе ме деп,
Елдің байын еліртіп «жау мұндалап».

Ынсап-ұят, ар-намыс, сабыр, талап –
Бұларды керек қылмас ешкім қалап.
Терең ой, терең ғылым іздемейді,
Өтірік пен өсекті жүндей сабап.

8. Өлсе өлер табиғат, адам өлмес

Өлсе өлер табиғат, адам өлмес,
Ол бірақ қайтып келіп, ойнап-күлмес.
„Мені" мен „менікінің" айрылғанын
„Өлді" деп ат қойыпты өңкей білмес.
Көп адам дүниеге бой алдырған,

Бой алдырып, аяғын көп шалдырған.
Өлді деуге сыя ма, ойлаңдаршы,
Өлмейтұғын артына сөз қалдырған?
Кім жүрер тіршілікке көңіл бермей,
Бақи қоймас фәнидің мінін көрмей.
Міні қайда екенін біле алмассың,
Терең ойдың телміріп соңына ермей.
Дүниеге дос ақиретке бірдей болмас,
Екеуі тап бірдей боп орныға алмас.
Дүниеге ынтық, мәғшарға амалсыздың
Иманын түгел деуге аузым бармас.

9. Қараша, желтоқсан мен сол бір-екі ай

Қараша, желтоқсан мен сол бір-екі ай —
Қыстың басы бірі ерте, біреуі жәй.
Ерте барсам жерімді жеп қоям деп,
Ықтырмамен күзеуде отырар бай.

Кедейдің өзі жүрер малды бағып,
Отыруға отын жоқ үзбей жағып.
Тоңған иін жылытып, тонын илеп,
Шекпен тігер қатыны бүрсең қағып.

Жас балаға от та жоқ тұрған маздап,
Талтайып қақтана алмай, өле жаздап.
Кемпір-шалы бар болса, қандай қиын,
Бір жағынан қысқанда о да азынап.

Кәрі қой ептеп сойған байдың үйі,
Қай жерінде кедейдің тұрсын күйі?
Қара қидан орта қап ұрыспай берсе,
О да қылған кедейге үлкен сыйы.

Қар жауса да, тоңбайды бай баласы,
Үй жылы, киіз тұтқан айналасы.
Бай ұлына жалшы ұлы жалынышты,
Ағып жүріп ойнатар көздің жасы.

Бай үйіне кіре алмас тұра ұмтылып,
Бала шықса асынан үзіп-жұлып,
Ық жағынан сол үйдің ұзап кетпес,
Үйген жүктің күн жағын орын қылып.

Әкесі мен шешесі баланы аңдыр,
О да өзіңдей ит болсын, азғыр-азғыр.
Асын жөндеп іше алмай қысылады,
Құрбысынан ұялып өңшең жалбыр.

Құлақтан кіріп, бойды алар
Жақсы ән мен тәтті күй.
Көңілге түрлі ой салар,
Әнді сүйсең, менше сүй.

Дүние ойдан шығады,
Өзімді өзім ұмытып,
Көңілім әнді ұғады,
Жүрегім бойды жылытып.

Аңсаған шөлде су тапса,
Бас қоймай ма бастауға?
Біреу түртсе, я қақса,
Бой тоқтамас жасқауға.

Бір күйгізіп, сүйгізіп,
Ескі өмірді тіргізер.
Өмір тонын кигізіп,
Жоқты бар қып жүргізер.

Есіткендей болады
Құлағы ескі сыбырды.
Ескі ойға көңілім толады,
Тірілтіп өткен құрғырды.

Ішіп, терең бойлаймын,
Өткен күннің уларын.
Және шын деп ойлаймын
Жұрттың жалған шуларын.

Тағы сене бастаймын
Күнде алдағыш қуларға.
Есім шығып қашпаймын,
Мен ішпеген у бар ма?

12. Интернатта оқып жүр

Интернатта оқып жүр
Талай қазақ баласы –
Жаңа өспірім, көкөрім,
Бейне қолдың саласы.
Балам закон білді деп,
Қуанар ата-анасы,
Ойында жоқ олардың
Шариғатқа шаласы.
Орыс тілі, жазуы –
Білсем деген таласы.
Прошение жазуға
Тырысар, келсе шамасы.

Жалшы үйіне жаны ашып, ас бермес бай,
Артық қайыр артықша қызметке орай.
Байда мейір, жалшыда пейіл де жоқ,
Аңдыстырған екеуін құдайым-ай!

Алса да аяншақтау кедей сорлы,
Еңбек білмес байдың да жоқ қой орны.
Жас бала, кемпір-шалын тентіретпей,
Бір қыс сақта, тас болма сен де о құрлы.

10. Мен жазбаймын өлеңді ермек үшін

Мен жазбаймын өлеңді ермек үшін,
Жоқ-барды, ертегіні термек үшін.
Көкірегі сезімді, тілі орамды,
Жаздым үлгі жастарға бермек үшін.
Бұл сөзді тасыр ұқпас, талапты ұғар,
Көңілінің көзі ашық, сергек үшін.

Түзу кел, қисық-қыңыр, қырын келмей,
Сыртын танып іс бітпес, сырын көрмей.
Шу дегенде құлағың тосаңсиды.
Өскен соң мұндай сөзді бұрын көрмей.
Таң қаламын алдыңғы айтқанды ұқпай,
Және айта бер дейді жұрт тыным бермей.

Сөз айттым "Әзірет Әлі", "айдаһарсыз",
Мұнда жоқ "алтын иек, сары-ала қыз".
Кәрілікті жамандап, өлім тілеп,
Болсын деген жерім жоқ жігіт арсыз.
Әсіре қызыл емес деп жиренбеңіз,
Түбі терең сөз артық, бір байқарсыз.

Батырдан барымташы туар даңғой,
Қызшыл да, қызықшыл да әуре жан ғой.
Арсыз, малсыз, ақылсыз, шаруасыз,
Елірмелі маскүнем байқалған ғой.
Бес-алты мисыз бәңгі күлсе мәз боп,
Қинамай қызыл тілді кел, тілді ал, қой!

Өлеңі бар өнерлі інім, сізге
Жалынамын, мұндай сөз айтпа бізге.
Өзге түгіл өзіңе пайдасы жоқ,
Есіл өнер қор болып кетер түзге.
Сәнқой, даңғой, ойнасшы, керім-кербез,
Қанша қызық болады өзіңізге?

11. Құлақтан кіріп, бойды алар

Ынсапсызға не керек
Істің ақ пен қарасы?
Нан таппаймыз демейді,
Бүлінсе елдің арасы.
Иждиватсыз, михнатсыз
Табылмас ғылым сарасы.
Аз білгенін көпсінсе,
Көп қазаққа епсінсе,
Кімге тиер панасы?
Орыс теріс айтпайды,
Жаман бол деп оларды.
Қаны бұзық өзі ойлар
Қу менен сұм боларды,
Орыста қалар жаласы.
Бұл іске кім виноват:
Я Семейдің қаласы,
Я қазақтың аласы?
Ойында жоқ бірінің
Салтыков пен Толстой,
Я тілмаш, я адвокат
Болсам деген бәрінде ой,
Көңілінде жоқ санасы.
Ақылы кімнің бар болса,
Демес мұны тілі ащы.
Айтыңызшы, болсаңыз
Здравомыслящий,
Ақыл айтпай ма ағасы?
Пайда ойлама, ар ойла,
Талап қыл артық білуге.
Артық ғылым кітапта,
Ерінбей оқып көруге.
Военный қызмет іздеме,
Оқалы киім киюге.
Бос мақтанға салынып,
Бекер көкірек керуге.
Қызмет қылма оязға,
Жанбай жатып сөнуге.
Қалай сабыр қыласың,
Жазықсыз күнде сөгуге?
Өнерсіздің қылығы –
Тура сөзін айта алмай,
Қит етуге бата алмай,
Қорлықпенен шіруге.
Аз ақшаға жалданып,
Өнбес іске алданып,
Жол таба алмай жүруге.
Алыс та болса іздеп тап,
Кореннойға кіруге,
«Талапты ерге нұр жауар»,
Жүріп өмір сүруге.
Я байларға қызмет қыл,

Ерінбей шауып желуге.
Адал жүріп, адал тұр,
Счетың тура келуге.
Жаныңа жақса, соңынан
Жалқауланба еруге.
Қисық болса, закон бар
Судьяға беруге.
Ол да оязной емес қой,
Алуға теңдік сенуге.
Я өз бетіңмен тәуекел,
Занимайся прямотой.
Жеңіл көрме, бек керек
Оған да ғылым, оған да ой,
Қалайынша қайда еруге?

13. Сәулең болса кеудеңде

Сәулең болса кеудеңде,
Мына сөзге көңіл бөл.
Егер сәулең болмаса,
Мейлің тіріл, мейлің өл.
Танымассың, көрмессің,
Қаптаған соң көзді шел.
Имамсыздық намазда —
Қызылбастың¹ салған жол.
Көп шуылдақ не табар,
Билемесе бір кемел?
Берекелі болса ел —
Жағасы жайлау ол бір көл.
Жапырағы жайқалып,
Бұлғақтайды соқса жел.
Жан-жағынан күркіреп
Құйып жатса аққан сел,
Оның малы өзгеден
Өзгеше боп өсер тел.

Берекесі кеткен ел —
Суы ашыған батпақ көл.
Құс қаңқылдап, жағалап,
Сулай алмас жазғы төл.
Оның суын ішкен мал
Тышқақ тиіп, аспас бел.
Көл деп оны кім жайлар,
Суы құрсын, ол бір – шөл.
Единица – жақсысы,
Ерген елі бейне нөл.
Единица нөлсіз-ақ,
Өз басындық болар сол.
Единица кеткенде,
Не болады өңкей нөл?

Берекеңді қашырма,
Ел тыныш болса, жақсы сол.
Рас сөзге таласып,
Ақжем болма, жаным, кел!

14. Сенбе жұртқа, тұрса да қанша мақтап

Сенбе жұртқа, тұрса да қанша мақтап,
Әуре етеді ішіне қулық сақтап.
Өзіңе сен, өзіңді алып шығар,
Еңбегің мен ақылың екі жақтап.

Өзіңді сенгіштікпен әуре етпе,
Құмарпаз боп мақтанды қуып кетпе.
Жұртпен бірге өзіңді қоса алдасып,
Салпылдап сағым қуған бойыңа еп пе?

Қайғы келсе қарсы тұр, құлай берме,
Қызық келсе, қызықпа, оңғаққа ерме.
Жүрегіңе сүңгі де, түбін көзде,
Сонан тапқан шын асыл, тастай көрме.

15. Қыран бүркіт не алмайды, салса баптап

Қыран бүркіт не алмайды, салса баптап,
Жұрт жүр ғой күйкентай мен қарға сақтап.
Қыран шықса қияға, жібереді
Олар да екі құсын екі жақтап.
Қарқылдап қарға қалмас арт жағынан,
Күйкентайы үстінде шықылықтап.
Өзі алмайды, қыранға алдырмайды,
Күні бойы шабады бос салақтап.
Тиіп-шығып, ыза қып, ұстатпаса,
Қуанар иелері сонда ыржықтап.
Не таптық мұныменен деген жан жоқ,
Түні бойы күпілдер құсын мақтап.
Басқа сая, жанға олжа дәнеме жоқ,
Қайран ел осынымен жүр далақтап.

Шәкәрім Құдайбердіұлы

16. Алты әңгіме

Алты әңгіме оқуға жайың бар ма?
Ұсындым жаңа өспірім ғалымдарға.
Әншейін бос сөз демей ғибрат ал,
Ой жібер ішкі сырын пайымдарға.

Алдыңғы біз ел жедік обал демей,
Зарлады талай момын, талай кедей.
Нәпсі, мақтанға алданба, қарақтарым,
Үміті кім бұл елдің сендер емей.

Орыс, қазақ — адамның бәрі бірдей,
Ешкімді алалама оны білмей.
Кем-кетікке болысу — ар міндеті,
Халқыңа пайда тигіз босқа жүрмей.

Жаныңды аяй көрме жардамынан
Сүйткенде арың шығар арманынан.
Әйтпесе бұл өмірің артық емес,
Тәніңді топырақ басып қалғанынан.

17. Тау басындағы ой

Шыққаным – Шыңғыстағы бір биік тау,
Жақсы екен тауға шығып тағдыр сынау.
«Қайырлы түн болсын» деп үнсіз айтып,
Күн кеткен соң түн келді қараңғылау.
Аспандағы ай, жұлдыз – бәрі айланды,
Жалғыз-ақ Темірқазық тапжылмайды-ау.
Күн батып, ай, жұлдыздың айналуы –
Шынында дөңгелеген жер жүрісі-ау.
Жаңбыр жауды жарқылдап, нажағайлап,
Судан от жаратылып шыққанын-ау.
Көктен жаңбыр құяды, жерден – бұлақ,
Қанша ақса да, оларда бар таусылмау.
Жылылық пен салқыннан жаратылған,
Ойласам, оның түбі – жердің буы-ау.
Көз адасты, ой тапты, көрдіңіз бе?
Ақылмен сыналмаған іс бұлдырлау.
Көз, құлақ, қол, мұрын, тіл – бәрі алдайды,
Тетігі – таза ақылмен өлшеп сынау.
Терең оймен тексеріп күн батырып,
Сонда тауып байлаған ойым мынау:

Тұңғыық қараңғы түн, жарық күндіз,
Бірін-бірі қуалап жүр тынымсыз.

Біржолата қараңғы болмасын деп,
Көмескі сәуле берер ай мен жұлдыз.
Жүрісі шатаспайды, шаршамайды,
Дыбыс жоқ, кідіріс жоқ, не қалмайды із.
Күн нұрын, жер жүрісін, көлеңкені –
Жарық, уақыт, қараңғы деп атайсыз.
Жоқ болса ыстық, жарық, қараңғылық,
Біздің де мүмкін бе еді барлығымыз?
Сыртын біліп, сырынан хабарсыз боп,
Надандықпен сезбедік осыны біз.

18. Қазақ

Жер жүзі жабылғанда ғылым жаққа,
Қазақ жүр құмарланып құр шатаққа.
«Анау – қу, мынау – пысық, мен – батыр» – деп,
Айналды бірін-бірі құрытпаққа.

Ойда жоқ: «Өнер біліп, жол табайын»,
Жалмауға жалықпайды өз маңайын.
Мұның түбі не болар деген жан жоқ,
Ұрлық, ұрыс, араздық күнде дайын.

Өтірікпен өткізіп күн мен айын,
Демейді «жамандықтан жалығайын».
«Анау – шыным, мынауым – сырым ғой» – деп,
Сонша жақсы біледі алдау жайын.

Жаз жалымен жібермей жалғыз тайын,
Тыныштықпен ішкізбей тақта шайын,
Ұрысы ұрлап, қуы алдап, сұмы елертіп,
Құрытады үш жақтап тамам байын.

Байдың да ойлағаны – «ел алайын»,
Білмейді, қу шағып жүр өз бақайын,
Көзі аспанда, көңілі мақтанда боп,
Тауысқанын сезбейді ішкі майын.

Демейді «ғылым біліп жанданайын»,
Мақсұты – «мақтан іздеп паңданайын».
Қанша ұқтырып айтсаң да – қалыбында,
Ойда жоқ – «жігерленіп, қамданайын».

МҰҚАҒАЛИ МАҚАТАЕВ

19. Махамбеттер, Абайлар-ай

Өмірдің қысы, жазы, көктемдері,
Қысылтаяң шақтары, өткелдері,
Адамның аққан қаны, төккен тері,
Мұратқа жетпегені, жеткендері --
Жанымды жеп жүр менің көптен бері.
Атысу, аңдысу мен таласудың,
Санасу, табысу мен жарасудың,
Мінезін мынау адам баласының
Білсем деп құпиясын аласұрдым,
Алдында алуан-алуан мінездердің,
Амалсыздан келеді мың өзгергің.
Әркім өзін балайды данышпанға,
Бір-бір құдай санайды бір өздерін.
Білмейді екем...
Қолымнан келмейді екен,
Жоқты аңсап, жоқ сусынға шөлдейді екем.
Қой енді, тыйылайын, бұғынайын,
Ойымды орасанға белмей бөтен.
Жасырмай ойымды айттым талай-талай,
Қайтейін кетті бәрі қарайламай.
Айтарын ашып айтқан абайламай,
Дариға-ай,
Махамбеттер, Абайлар-ай!!!

20. Кең дүние, төсіңді аш, мен келемін

Кең дүние, төсіңді аш, мен келемін,
Алынбаған ақым бар сенде менің.
Бұйрат құмдар - бұйығып шөлдегенім,
Бура бұлттар - бусанып терлегенім.
Аспанындай кей сәтте күрсінемін,
Жас талындай жауқазын бүршік едім.
Кең дүние, керемет қалпыңменен,
Жүрек болып кеудеме кірші менің.
Байтақ ел, балауса тау, бозаң далам,
Секілді бәрі менен көз алмаған»
Кең дүние, кенде етсең сыбағамнан,
Шырылдаған сәбидей мазанды алам.

21. Шау тартып қалыпсың-ау, қайран шабыт!

Шау тартып қалыпсың-ау, қайран шабыт!
Жүруші ең кейбір жерде ойран салып,
Жүруші ең кейбір жерде сайран салып,

Шау тартып қалыпсың-ау қайран шабыт!
Секектеп желетін де сен емес ең,
Тепектеп келетін де сен емес ең,
Ақ бұлт пен қара бұлттың арасында,
Алапат айқұш-ұйқыш төбелес ең!
Сен солай болмағанда елемес ем,
Сені мен найзағайға теңемес ем.
Шау тартып барасың-ау, шарық-құсым,
Тояттап әлде жемге қарықпысың?
Бар, ұшшы!
Босатайын тұғырыңнан,
Шау тартпа!
Шынымен сен шабытпысың!?

22. Өлең деген тумайды жайшылықта

Өлең деген тумайды жайшылықта,
Өлең деген тулайды қайшылықта.
Ақын болсаң жарқыным, алысқа аттан,
Күнделікті тірлікке бой суытпа.
Айшылық жол...
Шөлдейсің, зарығасың,
Армандайсың, аңсайсың, сағынасың.
Жол азабын көресің, көресің де
Ашынасың, біресе бағынасың.
Даламенен жүресің, тау асасың,
Сезесің биігін де аласасын.
Кенезең кепкенде бір, лай суға
Кез келген мақұлықпен таласасың.
Сапар ұзақ.
Тағы да аяндайсың,
Алыпқашпаң басылып, баяулайсың.
Ел шетіне жетесің, жетесің де
Көргеніңнің бәрісін баяндайсың.
Міне, осылай өлеңнің кілті деген,
Құйттай жүйең қалмайды сілкімеген.
Аттанам деп алысқа, айдалада
Адаспайтын болғай-ды шіркін өлең.

23. Фаризаға

Фариза!
Фаризажан, Фариза-қыз,
Өмірде ақындардың бәрі жалғыз.
Шыдай-шыдай ақыры жалығармыз,
Бірімізден біріміз арылармыз.
Біздерді де жоқтайтын жан болса егер,
Шаң басқан архивтерден табылармыз.

Сен мені білесің бе, білесің бе?
Жаралмаған жан екем күресуге.
Жылай жүріп, өтірік күлесің де,
Жүресің де қоясың, жүресің де.
Бірі итеріп кеудемнен, бірі шалып,
Тастағысы келеді күресінге.
Фаризажан, сен соны білесің бе?...
Жанарымды тұманмен тұмшаладым,
...Серіппесі үзіліп тұр садағым.
Жігітінен қазақтың дос таба алмай,
Қыз да болсаң мен саған мұң шағамын.
Ауырлар деп ойлап па ем мұнша халім...
Ақын болып несіне жаратылдым,
Арасында қап қоймай қара түннің.
Қасиетін сезем деп Ана тілдің,
Қауырсыны қалмады қанатымның.
Қу тірлікке құл болып, аяң басып,
Құлашымды жая алмай баратырмын.
Момын едім, жақсы едім, ұяң едім,
Аттап өттім олардың қия белін.
Енді, міне, қауқарсыз құр ашуды,
Жия бергім келеді, жия бергім.
Маңдайымнан сипаған бір жан болса,
Енді қалған өмірімді қияр едім.
Білмеймін, бұзықпын ба, жындымын ба?!
Кеп тұрады тілегім мұнды-мұңға.
Енді қалған өмірдің құрдымында,
Өлтірсе де көмбеймін жырды құмға!
Нөл болады деп айтам, жалтармаймын,
Көбейтсең де қаншама мынды-мыңға...
Айналаға қарайық анық барлап,
(Түн кеткесін, күн шығып, жарық болмақ),
Не туралы жырласақ, Фариза-қыз,
Бағыштайық бәрін де халыққа арнап.
Фариза, Фаризажан, Фариза-қыз,
Бірімізден біріміз арылармыз.
Том-том болып дүкенде тұрмасақ та,
Подвалдағы архивтен табылармыз...

24. Поэзия

Поэзия! менімен егіз бе едің?
Сен мені сезесің бе, неге іздедім?
Алауыртқан таңдардан сені іздедім,
Қарауытқан таулардан сені іздедім.
Сені іздедім кездескен адамдардан,
Бұлақтардан, бақтардан, алаңдардан.
Шырақтардан, оттардан, жалаулардан,
Сені іздедім жоғалған замандардан.

Сені іздедім досымнан, қасымнан да,
Ақша бұлттан іздедім, жасыннан да,
Сен бе дедім ақ нөсер ашылғанда,
Қызыл-жасыл шұғыла шашылғанда,
Көкжиек пен көкжиек қосылғанда.
Махаббаттан іздедім, сағыныштан,
Арманымнан іздедім алып ұшқан!
Сәттерімнен іздедім жаңылысқан,
Сені іздедім жадырау, жабығыстан.
Сені іздедім зеңбірек гүрсілінен,
Күннен, түннен, гүлдердің бүршігінен.
Қуаныштан, түршігу-күрсінуден,
Жүректердің іздедім дүрсілінен.
Сені іздедім сезімге у шараптан да,
Минуттерден іздедім, сағаттан да,
Сені іздедім.
Іздеймін тағат бар ма?
Сені маған егіз ғып жаратқан ба?!

Қасым Аманжол

25. Туған жер

Шықшы тауға, қарашы кең далаға
Мәз боласың, ұқсайсың жас балаға
Ол шеті мен бұл шетіне жүгірсең
Шаршайсың ба, құмарың бір қана ма?

Уа, дариға, алтын бесік туған жер
Қадіріңді келсем білмей кеше гөр
Жата алмас ем топырағыңда тебіренбей
Ақын болмай тасың болсам мен егер

Неткен байтақ, неткен ұлы жер едің
Неңдей күйге жүрегімді бөледің
Сенде тудым, сенде өстім мен, сенде өлсем
Арманым жоқ бұл дүниеде дер едім

Мен де өзіңдей байтақ едім, кең едім
Қызығыңды көріп еркін келемін
Сен де аямай бердің маған барыңды
Мен де аямай барым саған беремін

Болдым ғашық туған дала мен саған
Алыс жүрсем, арманым - сен аңсаған
Жақын жүрсем, мен төрінде рахаттың

Бейбімбет Майлин

26. Кедейлер

Сенің арың зарлайтыным өмірде.
Сенің арын арлайтыным өмірде.
Сен не көрсең, мен де соны көремін,
Белді буғам ауырға да, жеңілге.
Сен жыласаң, көзден жасым тамшылар,
Сен қуансаң, қайғы-шерім аршылар.
Айт өлеңді, ен даланы жаңғыртып,
Қойшы-қолаң, кеше жүрген малшылар!
Қамысты өзен, құрақты көл, ен дала,
Құсы шулар, мал дабырлар ел-дала...
Лағнет оқып, бәріне де қол сілтер,
Өміріңе селт етіп пе ең бишара!
Қан боп қатқан жаралы еді жүрегің,
Құрт жегендей кептің, семдің, жүдедіп.
Таң алдында – шырт ұйқыда жатқанда,
Сен жылаушы ең, жүгіріші ең, білемін!
Жалба-жұлба ерді салып торыңа,
Бір шабан мал тап болғандай сорыңа:
«Кіс-кіс» деуші ең көзге ұйқын тығылып,
Құрықшанды іліп алып қарыңа.
Құба жоңға шығып алып белеске,
Рақаттағы түскен кезде ел еске,
Мұнды әндерге салмайтын ба ең зарланып,
Аттан түсіп, шарт жүгініп белесте!..
Ащы даусың кетпеп пе еді алысқа,
Бой жеңдіріп ыза аралас намысқа.
Жас жүрегің тырнамап па йод лобытып,
Тезек теріп жүрген «күңнің» алыста,
Екі жақта зарланып ең екеуің,
Сезініп ең бір жарық күн жетерін...
Бостандықты алғаныңды қай түрде,
Айта берсем, тым ұзаққа кетемін.
Жылай-жылай, колын жетті тендікке!
Кім салады енді сені кемдікке?
Бүгінгі күн – шын қуанар мейрамың,
Салшы әнге, бойын жазып кеңдіңте!
Ащы дауысың ен даланы күнрентсін!
Ащы қайғы – көңілдегі кір кетсін!
Шын қаһарман жұбайынан айрылып,
«Қалқам» деген ауру көңілін тербетсін!
Сен жыласаң, көзден жасым тамшылар,
Сен қуансаң, қайғы-шерім аршылар.
Айт өлеңді, ен даланы жаңғыртып,
Қойшы-қолаң, кеше жүрген малшылар!..

Мағжан Жұмабаев

27. Өнер-білім қайтсе табылар

Ер жігіт өнер табар ерте қуса,
Ерініп шаршамастай, белін буса,
Ыртың-жыртың, жоқ-барға көңіл бермей,
Періште боп анадан қайта туса!
Жақын туған, бауыр деп айналмаса,
Қатын-сатын дегенге байланбаса,
Тынықпай, дамыл алмай ерте де кеш,
Ізденсе, кідірмесе, жайланбаса.
Дүниенің қайғысынан зарланбаса,
Көз қысып күлгеніне алданбаса,
Қақ жарар қара қылды тура бөліп
Айтылған сөз жайынан жалғанбаса.
Өсектен ат-тонымен алыс қашса,
Естісе, ұялғаннан бетін басса,
Жамандық - аты өшкірге жақын жүрмей,
Аяғын күндік жерден байқап баса.
Өзінен басқа жанды кем көрмесе,
Құтыртып, шабыстырып, жел бермесе,
Табылмас аузына су тамызушы,
Өзінің тар етігін кең көрмесе!
Көзі ашық адамдарға жақын жүрсе,
Олардың әрбір сөзін үлгі көрсе.
Естіген сөз, көргенді бос тастамай,
Құлақ тігіп, көз салып, жиып-терсе.
Көңіл көзі ашық жанды дос деп білсе,
Мылқау, меңіреу, наданды қас деп білсе,
Бейнеттің мұнарланған шөл даласын
Ұжмақта хорлар тіккен қос деп білсе.
Білімсіз қатқан жансыз тас деп білсе,
Өнер-білім - қарны ашқа ас деп білсе,
Дүниенің теңізінде адасқанға
Тура жол көрсететін бас деп білсе.
Осы оймен тура жүрсе, бұлтармаса,
Басқаға мойын бұрса, көз салмаса -
Өнер-білім жер астында болса-дағы,
Бір жетер, жалықтым деп тастамаса.

28. Қазақ тілі

Күш кеміді, айбынды ту құлады,
Кеше батыр – бүгін қорқақ, бұғады.
Ерікке ұмтылған ұшқыр жаны кісенде
Қан суынған, жүрек солғын соғады.

Қыран құсты қос қанаты қырқылды,
Күндей күшті күркіреген ел тынды.
Асқар Алтай — алтын ана есте жоқ,
Батыр, хандар — асқан жандар ұмытылды!

Ерлік, елдік, бірлік, қайрат, бақ, ардың, —
Жауыз тағдыр жойды бәрін не бардың...
Алтын Күннен бағасыз бір белгі боп,
Нұрлы жұлдыз, бабам тілі, сен қалдың!

Жарық көрмей жатсаң да ұзақ, кен-тілім,
Таза, терең, өткір, күшті, кең тілім,
Тарап кеткен балаларыңды бауырыңа
Ақ қолыңмен тарта аларсың сен, тілім!

29. Қазағым

Қазағым, таянды ғой қылта мойын,
Жер, мал кетіп, бос қалды біздің қойын.
Қарашы өзіңе өзің көз жүгіртіп,
Жараспас бұдан былай күлкі-ойын.
Жетті енді қам жер мезгіл, жатпа бекер,
Ойламау келешекті түпке жетер.
Надандық қоршап алған тұс-тұс жақтан,
Жан қорқып, дене тітіреп, есің кетер.
Тасталық болыстыққа таласуды,
Таласып, жаман кезбен қарасуды.
Мың-мыңның төгілуі жетер енді,
Ізделік аққан бұлақ - қара суды.
Бар жерді күннен-күнге алып жатыр,
Хохолдар алып қала салып жатыр.
Қырылысып өзді-өзімен қазақ сорлы,
Жерінен аузын ашып қалып жатыр.
Кел, қазақ, қолдағыдан құр қалмайық,
Отырайық жиылып, ондалайық.
Мың жылғы еткен қуам деп ата заңды,
Өнерден кеш қалармыз, ойланайық.
Жер қалар, біз жиылып қала салсақ,
Қайдағы оңды жерді таңдап алсақ,
«Ауыл болсаң - қоғам бол» деген сөзден
- Бұлтармай, ертеңді-кеш жүріп барсақ.
Сол шақта көп түкіріп - көл де болар,
Көлде толқын айдаушы жел де болар.
Мектеп, медреселер көп салынып,
Ағайын, тату-тәтті ел де болар.
Жиылмай өнерге аяқ баса алмаспыз,
Нық сіңген надандықтан қаша алмаспыз.
«Заман түлкі болғанда, тазы болмай»
Биік қырдан алдағы аса алмаспыз!

30. Мен жастарға сенемін

Арыстандай айбатты,
Жолбарыстай қайратты –
Қырандай күшті қанатты.
Мен жастарға сенемін!
Көздерінде от ойнар,
Сөздерінде жалын бар,
Жаннан қымбат оларға ар,
Мен жастарға сенемін!
Жас қырандар – балапан,
Жайып қанат ұмтылған.
Көздегені көк аспан.
Мен жастарға сенемін!
Жұмсақ мінез жібектер.
Сүттей таза жүректер.
Қасиетті тілектер –
Мен жастарға сенемін!
Тау суындай гүрілдер,
Айбынды алаш елім дер,
Алтын Арқа жерім дер,
Мен жастарға сенемін!
Қажу бар ма тұлпарға,
Талу бар ма сұңқарға,
Иман күшті оларда,
Мен жастарға сенемін!...
Алаш айбынды ұраны,
Қасиетті құраны,
Алаштың олар құрбаны,
Мен жастарға сенемін!
Мен сенемін жастарға.
Алаш атын аспанға
Шығарар олар бір таңда,
Мен жастарға сенемін!

Жүсіпбек Аймауытов

31. Ұран

Қазағым, қақтықпа, қамалма!
Ел болар қамыңды амалда!
Кетті түн, атып таң, шығып күн,
Сал малды, сал жанды, аянба!
Мал баққан, жай жатқан ел едік,
Бейнетті көп тартқан ер едік,
Қаны жат, тілі жат, діні жат
Жат елден таяқты жеп едік.
Жатқа жем бай едік, кен едік,
Бағын жоқ биліктен кім едік,
Партия сұрқия, қым-қиғаш,
«Басы аман» көп надан сен едің.
Зарыққан, талыққан шағына
Тап болды бостандық бағына!
Ұйымдас, ұрандас, жағалас!
Сен де мін бабанның тағына!
Құның жоқ, қорлықта өшіп ең,
Терезең төремен болды тең.
Намыстан, қайраттан қатарға ен
Басқадан кем болған сенің нең?
Ұраным, қорғаным, сен Алаш!
Жолына құрмалдық мал мен бас!
Өнер тап, өрге шап, қару ат.
Аллалап алға бас, ал Алаш!!!

32. Отағасы

Балалар, аттаныңдар қас қарайлы.
Інірде ұры-өтірік баспалайды.
Күн болат, ай қараңғы, қасқыр қатты,
Көкшолақ канғып кетсе таспалайды.
Жылқыны шашыратпай қоғамдандар?
Боран болса, бұйығып оранбандар.
Биылды ат мініп, қайрат қып, кірпік қақпай
Шыдандар, шырақтарым. тұтам таң бар.
Көрдің бе пысқыруын жануардың,
Жер шиыр, түрі жаман сары қардың.
Апталаған шығарар ұстап алса,
Жеріне жоламандар сарылардың.
Міне бір сұр бұлттың түсі суық,
Түнеріп күнбатысты тұр ғой буып,
Байтал түгіл бас қайғы сонда болар,
Айдаса сол бұлтты бір жел қуып.
Жылқыны жаткызбандар шиырыққа,
Қалмасын сорға жылқы жығылып та

Боран болса шубырттын айдап барып,
Салынлар ақтыны тығырыққа.
Ал, балалар, малдарын аман болсын.
Қызыр жар бол, бәлекет шабан болсын
Жел тынып, бұлт ыдырап, күн айығып,
Жолығар амандықпен заман болсын.

Сәкен Сейфуллин

33. Тау ішінде

Мен келем тау ішінде түнделетіп,
Аймақты күңіrentіп өлеңдетіп.
Астымда ақ боз атым сылаң қағып,
Жалтақтап құлақтарын елеңдетіп.

Ақ боз ат менің тұлпарым,
Шалқыған көңіл сұңқарым.
Көкірек керіп жұттым мен,
Ауаның жазғы жұпарын.
Ә-эй, сүмбіл шаш,
Тәтті сөзің,
Қара көзің,
Білгейсің келгенімді жалғыз өзің.

Ән салдым есіп майда жаяулатып,
Ырғалтып, шырқап, толғап, баяулатып.
Толқынды мың құбылған әнімді естіп,
Тыңдарсың кірпік қақпай ояу жатып.

34. Тергеген болсаң, айтайын

Маржандай тізген жырымды
Айтайын болсаң, тергеген:
Домбырадай күйленіп,
Ән тасып көкірек кернеген.

Махаббат толып жалындай,
Лүпілдеп жүрек тербеген.
Шаттанып күйлер қауласып,
Қосылған әрбір пернеден.

Дүниеге жайып құшақты,
Күштерім құлаш сермеген.
Шаттанған тасып өлеңді,
Айтпауға ерік бермеген.

Кейде толып көкірекке
Кектер толып кернеген.
Жігер қайнап зұлматқа,
Дүниеден шындық көрмеген.

Көз жасын көріп сорлының,
Екпінді қызу өлеңді
Көкірегім жылап еңіреген
Айтпауға ерік бермеген.

35. Біздің жақта

Шалқыған біздің жақтың көлдері бар,
Ағашты биік таулы жерлері бар.
Өзен, су, көлдер жайлап, тау қыстайтын
Меймандос, берекелі елдері бар.
Думанды шалқар көлдері-ай,
Еркін дала белдер-ай.
Каздай қатар мыңғырып,
Тізіліп көшкен елдер-ай.
А-ай, Сарыарқа,
Елің алыс,
Қалды шалыс,
Жат жерде талай елмен болдық таныс.
Жеріне біздің, жақтың лайық ері,
Ер палуан, аңшы-мерген, әншіл, сері.
Жасынан жүйрік мініп өскен бұлан,
Жау жүрек, ер көңілді жігіттері.
Сілтеуші ек құлаш тұлпардай,
Жазушы ек қанат сұңқардай,
Асауменен алысып,
Қашағанды құтқармай.
Ай-ай, Сарыарқа,
Елің алыс,
Қалды шалыс,
Жат жерде талай елмен болдық таныс.
Қыздары біздің жақтың қара қасты,
Тісіне ұқсатарсың, меруерт тасты.
Сымбатты, көркем бойлы тал шыбықтай,
Мамық төс, сұңғақ мойын, сүмбіл шашты.
Еркін бейбіт ауылым-ай,
Жас ерім талдай сәулем-ай.

Қырдың ерке сұлуы
Сағындым сені, бауырым-ай.
А-ай, жан сәулем,
Өрім талдай,
Жазық маңдай,
Аузыңнан шыққан лебің шекер балдай.
Қыздары біздің жақтың қара көзді,
Сырнайдай дауыстары, тәтті сөзді.
Қызыл гүл албыраған еріндері,
Шырайлы, ашық көңіл, бал мінезді.
Еркін бейбіт аулым-ай,
Жас өрім, талдай сәулем-ай.
Қырдың ерке сұлуы
Сағындым сені, бауырым-ай.
Әй-әй, жан сәулем,
Өрім талдай,
Жазық маңдай,
Аузыңнан шыққан лебің шекер балдай.

Жамбыл Жабаев

36. Ағайын - туған есен бол

Ел едің құт дарыған Есім - Малай,
Қыдырып қызығыңды көрдім талай.
Арқанда үрлеп ішіп, шайқап төктім,
Қайтқалы бет түзедім елге қарай.
Кең біткен етек-жеңі ағайын ең,
Беріпті саған дәулет соған жарай.
Балаңа бесіктегі белгілі ғой,
Санатқа ілінбеген Қожан қалай?
Барармын баян қылып бәрін төске,
Пейілің, берекеңмен болар есте.
Адамның алыс жүрсе аңсары ауып,
Көруге құмартары сол емес пе?!
«Жан екен жағын сауған алармаңда»,
Артымнан мен кеткен соң солай деспе.
Ат міндім, атан алдым, шекпен кидім,
Жөнім жоқ сені мақтап сөйлемеске.
Ағайын-туған, есен бол,
Алшайып атқа мінейін.
Енді айналып келгенше,
Аңсай-аңсай жүрейін.
Шүйгініңе сонылап,
Шынарыңа түнедім.
Қош, аман бол, құрметті ел,
Қадіріңді білейін!

Жұбан Молдағалиев

37. Мен қазақпын

Мен – қазақпын мың өліп, мың тірілген.
Жөргегімде таныстым мұң тілімен
Жылағанда жүрегім, күн тұтылып,
Қуанғанда күлкімнен түн түрілген.

Мен – қазақпын, ажалсыз анамын мен,
Құрсағыма сыйдырам даланы мен.
Пәк сәбимін бесікте уілдеген,
Дәуірлермен құрдаспын, данамын мен.

Мен – жігітпін, айқасқа, сынға асықпын.
Жүрегі бар кеудемде шын ғашықтың.
Жанартаудай жойқынмын жұлқынғанда,
Шарықтасам, қыран боп шыңға шықтым.

Мен – қара көз сұлумын, сайтан қызбын
Сайрай қалсам, тілімнен бал тамғыздым.
Сүйер болсам, өмірдей өле сүйдім,
Қас батырмен қайрасқам балтам жүзін.

Осындай боп, білмеймін, кімнен тудым.
Бәлки қайсақ, бәлки бір ғұннан тудым.
Деп шатыпты біреулер «күннен тудым».
Жоқ, сірә, мен қара құл, күңнен тудым.

Руым көп солардың аттарындай,
Мінезім бар таулардың қатпарындай.
Ән-жырым бар бабалар хаттарындай,
Әжімім бар бейнеттің таптарындай.

Қаза тапқан солдаттай ізгі өлімнен,
Қалалар да өтіпті түз белінен.
Қаңқалары табылып жатыр қазір
Соғыстар мен жорықтар іздерінен.

О замандас, соларға бір қараңыз:
Әр кірпіші, әр тасы бір қора аңыз.
Өлгендерді тірілтіп, өмірлі етіп,
Өшкендерді табатын бір ғана біз.

Мирасы ма, мұра ма аз ба со да?
Алынбайды алтындай қазбаса о да.
Тереңім көп, тұңғыық тарихым көп,
Жылдар көші том-томдап жазбаса да.

38. Қыран дала

«Әуелі бұл шіркінді бастау қиын,
Екінші, көптің сөзін тастау қиын».
Тер қысып, өлең бұған қайран жыршы
Көңілдің күңіреніп ашты-ау күйін.
Е, жырдың ең бірінші жолы қиын,
Бастапқы бораздадай жоны құйын.
Алғашқы сапардың да ауырлығын,
Әрине, татқан білер жорық уын.
Тартамыз қай істе де жол азасын,
Қалайша пенделіктен оза аласың?
Ең кемі маскүнем де қиналады
Ашарда «бас жазудың» оразасын.
Қиыны сәбиге де тұңғыш адым.
Қиын ол десең де бір шыңға ұшамын.
Қиын ғой «сүй» деу де алғаш,
«сүйем» деу де,
Ашу да не жаңалық, тың құшағын.
Бастау да – тың жол салу, жаңаны ашу.
Бастау ол – жана жазық, жаңа асу.
Бастау ол – ойыңа өріс, революция,
Ол – еңбек, ол – қиялдау, жағаласу.
Не істеу керек? Не заттан бастау керек?
Ежелден бұл сұрақтар бас дау дер ек?
Сан ғасыр келді бұлар жауап таппай
Небір ми, небір дана бастан зерек.
Қайталады қанша сол ой сұрақты?
Қанша жау халық легін ойсыратты?
Түстік қой қасапқа да Гапонға еріп,
Әзәзіл текеге ерген қой сияқты.
Келген жоқ бостандық пен бақ тәңірден,
Тиген жоқ аузымыз да аққа бірден.
Тек Ленин, большевиктер партиясы
Дүниенің дауын шешті Октябрьмен.
Тарихта тың адым жоқ одан асқан,
Жер түгіл одан сәуле алады аспан.
Қаз тұрып сол адыммен қарыштаған
Дала аңыз,
дала думан,
дала дастан.
Шарықтар қыран ба тек өте биік?
Барады байтақ дала көтеріліп.
Мінгізіп халықтарды қанатына,
Тауларды топшысымен кетеді іліп.
Сондықтан тағы «шүү» деп жырға бастым.
Сұлудай жатыр жерім сырға мас қып.
«Миллиард! Тек миллиард!» – дейді бүгін
Бір кезде зар болған тұз бір қап астық.
Бір кезде үзім нанмен жан сақтаған,

Бір кезде үзім нансыз жер соқты адам
Бір етек бидай ердің құны болды,
Дедік пе кебекті де жаңсақ тағам?
Сол елдің, сондай елдің баласымын,
Анамның сүтінше емдім дала сырын
Өлеңім – таңғы шықтың бір тамшысы,
Тасқыным, тебіренісім, жан асылым.

Міржақып Дулатұлы

39. Қайда едің?

Кешегі қара күндерде,
Жұлдызсыз, айсыз түндерде,
Жол таба алмай сенделіп,
Адасып алаш жүргенде,
Бұл күнгі көп көсемдер,
Сұраймын, сонда қайда едің?
Ақыл таппай дағдарып,
Жан ашыр таппай сандалып,
Барарын қайда біле алмай,
Жүрген бір күнде сан ғарып -
Есепсіз көп шешендер,
Жөніңді айтшы қайда едің?
Сарыарқа сайран жерлерім,
Көк орай шалғын көлдерім,
Бәрін жауға алдырып,
Асқар тау - биік белдеірім.
Қысылып қазақ тұрғанда,
Данышпандар, қайда едің?
Атадан бала айрылып,
Қанаты сынып қайрылып,
Қасірет толып жүрекке,
Тұрған бір кезде қайғырып,
Толып жатқан қамқорлар,
Елде жоқ едің, қайда едің?
Құландай үркіп елдерің,
Қалдырып мекен жерлерің,
Жаяу, жалпы, жалаңаш,
Қатын, бала, ерлерің
Аштықтан кырғын тапқанда,
Сыпыра жомарт, қайда едің?

40. Шәкірт

Ай жарық, салқын ауа, күзгі түнде,
Ұйықтаған үлкен шаһар жатыр күйде.
Жалғыз-ақ тырыс шәкірт кітап ұстап,
Есінеп ояу отыр пәтер үйде.
Дегенмен отыр ояу жалғыз сүлде,
Ұмытқан басқа істің бәрін мүлде.
Әкеткен ой жетелеп, рухын билеп,
Алысқа әлдеқайда жапан түзге.
Ойлайды ол: ашсам сырын, тапсам ғылым,
Жұртым-ау қылсам еңбек, болып құлың...
Кітапты екі қолдап қысып ұстап,
Иіріп отыр іштен қиял жібін.
Мұқтаждық мейірімсіз жолын бөгеп,
Байлар жоқ мұны көріп берген көмек.
Түгелдеп киім, тамақ, оқу хақын,
Шамасы аз жеткізе алмай жүрген жүдеп.
Көніп жүр таршылыққа неше жылдай,
Қыс оқып, жаз ақша іздеп, ешбір тынбай.
Шыдаса көп қалған жоқ, мақсұт жақын,
Абырой, денге саулық берсе құдай.
Я, алла! Талапкердің бақытын аш,
Ақ жүрек пайдалы іспен атағын шаш.
Ұлтына қараңғыда қамаулы өскен
Жарқырап жарық сәуле болғандай бас.
Мың ділдә білімдінің жалғыз сөзі,
Таңырқап жұрттың бұған тұрған кезі.
Сен болып бақыт таңы нұр түсірсең,
Сыпырылып қайғы бұлты кетер өзі.
Айнымай тұтқан жолың болсын мынау:
Азаттық, ағайындық, теңдік сұрау.
Тайсалмай дұрыстыққа жанды қисаң,
Борышы адамдықтың сонда тұр-ау...

41. Елім-ай

Ем таба алмай дертіңе мен ертеден,
Сол бір қайғың өзегімді өртеген.
Тырп етпейсің бас көтеріп көрпеден,
Еңсең неге түсті мұнша, елім-ай?
Өткен сағым, келер алдың бір мұнар,
Қызылшылсың қызарғанға тым құмар.
Сақтан деген сөзді жан жоқ шын ұғар,
Жемге шапқан, қармақ құрса, елім-ай!
Қандай едің, қара кейін қайырылып,
Қандай едің, тұрсың одан айрылып.

Мүгедек боп қос қанатың майрылып,
Өксіп жылап өгей ұлша, елім-ай!
Мұны құр бос өлең десең, өзің біл.
Жұрт болмаймын өлем десең, өзің біл.
Не болса да көнем десең, өзің біл,
Босағада жүрген құлша, елім-ай!
Түзелесің қашан, жұртым, оңалып?
Тіл амасаң, кетпеймісің жоғалып?
Қайтер едің еткен дәурен оралып,
Жылы жүзбен мойнын бұрса, елім-ай?
Сол күніңді көрсем - менің арманым,
Жоқтамас ем өзге тілек қалғанын.
Сұм жүрегім селк етпейді жалғаның
Бұл мінезің бойда тұрса, елім-ай!

Фариза Оңғарсынова

42. Ұстазым

Заводта болсаң, күнбе-күн
көрінер еді табысың.
Дәрігер болсаң, түрлі емің –
сырқаулы жанның бағы шын.

Ал сенің еңбек жемісің
өзгеше тіпті басқадан:
ол - өзін арнап ел үшін
осынау жүрген жақсы адам.

Жақсы адам – елдің тірегі,
байлығы туған халықтың,
шапағын шашар үнемі
көгінде тұрған жарық күн.

Сан жастың қамын шертесің,
тағдырын ойлап толғанып.
Әр үйдің бір-бір еркесін
үйреттің өзің қолға алып.

Ұстазсыз жанда сөнбек күн,
шәкіртсіз өмір – сусыз жер.
Көрінбес ғажап еңбектің
бейнетін кешіп жүрсіздер.

Жүреkte тұрар жалқы үнің,
жанымнан жалын жігер күт.
Ұстазым, сенің әр күнің,
әр сәтің тұрған бір ерлік!

43. Жұрт мені қатал дейді...

Жұрт мені қатал дейді
найзағайдай мінезі шатырлаған,
біреулері айтады ақыл маған:
өркөкірек, тәкаппар, менменсіген...
ұнатпайды дәл мұндай ақынды адам
(одан сайын мен шіркін қатуланам).
Біреулер қиялдайды:
мұндай адам ешкімді сүйе алмайды;
өтірік өлең жазады талықсыған,
қайдан ғана бал сезім таныс бұған?
(Түсініксіз қалпыммен байғұстарды
ойларымен өздерін алыстырам).
Біреудің жаны ашиды:
ол ақын ғой өзгеше, дара сыйлы:
ал ақындар сезеді барлығын да,
ақылды да болады, данасиды.
Жастар жара түспеген жанына әлі
түсінгендей жанымды табынады;
менің асқақ ән мұңды жырларымды
іздеуі хақ солардың, сағынары...
Мен кешпеген дүние жоқ екенін
сезеді олар. Сезеді бәрі-бәрі.
Мен солай көрінемін,
Жер секілді құбылтқан өмір өңін.
Міз бақпайтын адамдай жүре берем,
күйіп-жанып жатса да төңірегім.
Білмейді жұрт (білмесін көңіл емін)
Менің барлық бал қылық, нәзіктігім
сенің ғана алдыңда төгілерін!

Махамбет Өтемісұлы

44. Мен-мен едім, мен едім!

Мен - мен едім, мен едім!
Мен Нарында жүргенде
Еңіреген ер едім.
Исатайдың барында
Екі тарлан бөрі едім.
Қай қазақтан кем едім?
Бір қазақпен тең едім.
Өздеріңдей хандардың,
Қарны жуан билердің
Атандай даусын ақыртып,

Лауазымын көкке шақыртып,
Сұлтанын суға сұлатып,
Ханшасын қақпа алдында жылатып,
Ернін еттей тесісіп,
Кеңірдегін кесісіп,
Жыраға басын түсіріп,
Жылғадан қанын ағызып,
Басын кессем деп едім!

Еділдің бойы ен тоғай -
Ел қондырсам деп едім.
Жағалай жатқан сол елге
Мал толтырсам деп едім.
Еңсесі биік ақ орда -
Еріксіз кірсем деп едім.
Керегесін кескілеп,
Отын етсем деп едім.
Туырлығын тескілеп,
Тоқым етсем деп едім.
Тақта отырған хандардың
Төрде отырған ханымын
Қатын етсем деп едім.
Әлдилеген баласын
Жетім етсем деп едім.
Хан сусыны сары бал -
Сұраусыз ішсем деп едім.
Ханның киген кіреуке -
Үстіме кисем деп едім.
Қанікейдей көріктіңді
Қалыңсыз құшсам деп едім.
Тінікейдей тектіңді,
Ителгі көзін төңкертіп,
Күшіктей даусын қыңсытып,
Аш күзендей белін бүгілтіп,
Әділ жаннан түңілтіп,
Ат көтіне үңілтіп,
Артыма салсам деп едім.
Тілекті құдай бермеді -
Өздеріңдей хандарды
Осылай бір қылсам деп едім!

Мен - мен едім, мен едім!
Мен Нарында жүргенде
Еңіреген ер едім.
Исатайдың барында
Екі тарлан бөрі едім.
Ерегіскен дұшпанға
Қызыл сырлы жебе едім.
Жақсыларға еп едім,

Жамандарға көп едім.
Ерегіскен дұшпанның
Екіталай болғанда
Азыққа етін жеп едім.
Хан баласы ақсүйек -
Ежелден табан аңдысқан
Ата дұшпан сен едің,
Ата жауың мен едім.
Ежелгі дұшпан ел болмас,
Етектен кесіп жең болмас!
Хан баласы ақсүйек -
Байеке сұлтан сен болып,
Сендей нарқоспақтың баласы,
Маған оңаша жерде жолықсаң,
Қайраңнан алған шабақтай
Қия бір соғып ас етсем,
Тамағыма қылқаның кетер демес ем

45. Қызғыш құс

Ау, қызғыш құс, қызғыш құс,
Қанатың қатты, мойның бос.
Исатайдан айрылып,
Жалғыздықпен болдым дос.
Ау, қызғыш құс, қызғыш құс!
Ел қорғаны мен едім.
Мен де айрылдым елімнен;
Көл қорғаны сен едің,
Сен де айрылдың көліңнен.
Аспанда ұшқан қызғыш құс!
Сені көлден айырған -
Лашын құстың тепкіні.
Мені елден айырған -
Хан Жәңгірдің екпіні.
Айтып - айтпай немене,
Құсарлықпен өтті ғой,
Махамбеттің көп күні!

46. Нарын

Абайламай айрылдым,
Ар жақтағы елімнен -
Анау Нарын деген жерімнен.
Тірі кеттім демеймін,
Кем болмады өлімнен.
Теңім үлгі алмады,
Аузымдағы желімнен.
Істеген ісім кетті далаға,

Қашан өтіп шығам деп
Қайғырамын мен - дағы
Жайықтан арғы далаға.
Басқа қысым түскен соң,
Қайырылмастай күн болды
Қатын менен балаға.
Барсаң, сәлем айта бар
Ата менен анаға.
Жаудан аман жан қалса,
Қара орман - малым садаға.
Өлең айтып толғадым,
Көкірегімді басарға.
Қарадай отын жармадым
Тас қазанды асарға.
Махамбеттей мұңдыға
Енді келер күн қайда,
Ханға құрған шатырды
Сүңгіменен түртіп ашарға?
Алтын жақса жарасар
Жылтыраған күміске.
Он екі ата Байұлы
Жиылып келсе бұл іске,
Алты сан алаш ат бөліп
Тізгінін берсе қолыма,
Заулар едім бір көшке..

Төлеген Айбергенов

47. Бір тойым бар

Бір тойым болатыны сөзсіз менің,
Дәл қай күні екенін айта алмаймын.
Бірақ... бірақ...
Ешкімді де билетпей қайтармаймын.
Онда ортаға тасталар ұран сондай:
Қайта алмайды қартың да бір ән салмай,
Жиырма бестің бәрін де сабылдыртам,
Кемпірлерге қыз күнін сағындыртам...
Сәбилерге ағаны үлгі етемін,
Жеңгейлердің толтырам гүлге етегін.
Менің жарым бұл түні кірпік ілмей,
Ақ көңілімен қуаныш бүртігіндей,
Омырауынан бір тәуір шайқап есіп,
Ажырасқанды жүреді қайта қосып.
Мен өзім де ән салам түн ауғанша,
Менің жаным бұл күнге құмар қанша!
Бәйгі берем жығылған палуанға да,

Адалдығы сезіліп тұрар болса,
Қыз қуатын жігітке ат беремін,
Жанам деген жүрекке от беремін.
Мен әйтеуір бар жиған-тергенімді
Бір тамаша той қылып өткеремін.
Біздің үйді сол күні бетке ал қауым,
Нысанаға ап қуаныш тоқталмауын.
Мен бұл тойдан тілеймін жылап тұрып,
Қазанымда бір асым ет қалмауын,
Мен сөйтіп бар шаңнан бір сілкінемін,
Мен сөйтіп рақаттанып бір күлемін.
Кім білсін талай күнгі арманым еді,
Мәңгілік тарқамауы да мүмкін оның.

Иран-Ғайып

48. Кім біледі

«Жыр сарайын тамашалап Абайдың,
Күмбезіне көз тіктім мен талайдың:
Орда бұзар отызымның отауы –
Өзге отауға ұқсамауын қалаймын!

Күн кешпеймін күрсінуге, күндеуге,
Күмбір-күмбір күй төгумен
жүр кеудем.
Ит тұмсығы батпас нұға нұр болып
Сіңіп кетсем деймін соны сүрлеуге?!

Жаным – жайсаң,
жанарымда – жаз-маусым,
Туған жердің таң самалы –
қозғаушым.
Қазақы аспан құндағынан құйылып,
Қобыздайын қоңырласын
қаз-дауысым.

Жол әлі ұзақ...
Шыда, жүрек?! Шыда, бел!
Шыдай алсаң –
шындығыңды ұғады ел.
Кім біледі –
кермедегі кер құнан,
Баптай білсең,
болмайтынын Құлагер?

Сырда сырбаз еркін өскен, бұлам-ай,
Ауыр сыннан өтермісің құламай?

Кім біледі – озық ойлы қаламын –
Кімге сыйлап
кеткендігін Ұлы Абай?!», –

Жүмекен Нәжімеденов

49. Алматы

Жатыр жақпар... Қарағайды аралайды жел ескен,
Жапырақтар, жапырақтар сыбыр-сыбыр кеңескен.
Тау сулары таусылмады, сыңсып тұрып ағады,
Қыз толқындар бірін-бірі шымшып күліп барады,
Айдалада ақбоз мінген Алатау бір ақ батыр,
Айналада тал-қайыңдар, тал қайыңдар сапта тұр.
Қызыл гүлдер «үзілдік дер» баяула жел, баяула,
Қызыл гүлдер, қызыл гүлдер ұйқыда ма, ояу ма?
Бар табиғат – бір тіршілік, бір тіршілік баяғы,
Тартады ұрлап тамырдан нәр шіркін шыбық баяғы.
Тастың өзі нұр шашады, бүгін-дағы, кеше де
Біздің мынау Алматыда, күн жайлаған көшеде.
Тас балқытқан талма түсте – балқимыз біз күнге ұсап,
Қызуынан алма пісті – айқасқанда мың құшақ.
Трамваймен жүре алмаймын, жаяулаймын – көп қызық,
Көп қызықты қапылыста алмайыншы өткізіп!
Жұлдыз көрмей күндіз көрдім, күндіз көрем әрине,
Түнде көрсем үндемес ем түсім ғой деп бәрі де.
...Жүз толқындар бірін-бірі тұншықтырып ағады,
Қыз толқындар бірін-бірі шымшып күліп барады.
Міне, біздің Алматы осы,
Алма төсі бұлтиып,
Алма-төске жас бұтаның саусақтары түр тиіп.
Жүрші, жаным, қыдырайық, неғыласың жалғыз қап,
Алатаудың ақ қарынан әперейін балмұздақ!

Мұхтар Шаханов

50. Қазақ дастарқаны

Сендерменен бір бастым шыңға қадам,
Сендер барда келген жоқ мұң да маған.
Далаң анау талдырған құс қанатын,
Бабаң анау кеңдігін бұлдамаған.

Жылдар қалып, жылдардан озады елес,

Ата даңқы балаға мазақ емес.
Дастарқанын жимаған бабалардың
Жомарт салтын жойғандар қазақ емес!
Қайран бабам, сиремей үйің достан,
Сый болмапты сенің бұл сыйыңды асқан.
Досың түгіл, мына кең дастарқаның
Қасыңа да жатыпты-ау жиылмастан.
Көзіме нұр, ойыма қиял қосқан,
Мекенімді мұңайтсам сүйе алмастан,
Сенен туған ұлмын деп дүниеге,
Қалай тура қараймын ұялмастан?!

51. Желтоқсан тағлымы

Желтоқсанда шындық жырын шырқаймын деп шарқ ұрдың,
Желтоқсанда егеменді ел болсақ деп талпындың.
Кеудеңде әлі сызы жатыр сол кездегі салқынның,
Айналайын, жас қайратым, жас өркені халқымның!
Арманыңның атын,
Жігеріңнің отын
Өшіре алмас асау желі уақыттың.
Егер кім қанша
Уайымсыз болса,
Нақ сол адам құнын білмес бақыттың.
Темір қолдар қуатты еді алқымыңды қаусырған,
Намысыңды жықпай өттің нәубет, дүлей маусымнан.
Жалғыз қалған шақтарымда жігер алдым бойыма
Түрме торын жарып шыққан сенің қайсар даусыңнан.
Өсер елдің қай сәтте де бірлік болмақ қалауы,
Лаула, лаула, желтоқсанның мұзға жаққан алауы.
Өздеріңдей өр намысты жас өркені бар елдің
Ешқашанда еңкеюге тиісті емес жалауы!

52. Төрт ана

Тағдырыңды тамырсыздық індетінен қалқала,
Мазмұн жоқта мазмұнсыздық шыға келер ортаға.
Әр адамда өз анасынан басқа да,
Ғұмырына етер мәңгі астана,
Демеп жүрер, жебеп жүрер арқада,
Болу керек құдіретті төрт ана:
ТУҒАН ЖЕРІ - түп қазығы, айбыны,
ТУҒАН ТІЛІ - мәңгі өнеге айдыны,
ЖАН БАЙЛЫҒЫ, САЛТ-ДӘСТҮРІ - тірегі,
Қадамына шуақ шашар үнемі.
Және ТУҒАН ТАРИХЫ.
Еске алуға қаншама

Ауыр әрі қасіретті болса да.
Қүдірет жоқ төрт анаға тең келер
Онсыз санаң қаңбаққа ұқсап сенделер.
Өзге ананың ұлылығын танымас,
Төрт анасын менсінбеген пенделер.
Төрт анадан сенім таба алмаған
Тамырсыздың басы қайда қалмаған?!
Төрт анасын сыйламаған халықтың
Ешқашанда бақ жұлдызы жанбаған.

Қасиетті бұл төрт ана-тағдырыңның тынысы,
Төрт ана үшін болған күрес - күрестердің ұлысы.

Дулат Бабатайұлы

53. Тегімді менің сұрасаң

Тегімді менің сұрасаң,
Қалың Найман нуынан.
Жырымды менің сұрасаң,
Сары алтынның буынан.
Сырымды менің сұрасаң,
Тыманың тынық суынан.
Кеудеме қайғы толған соң,
Тұнық жырмен жуынам.
Сорғалаған нөсердей
Жырын тыңда, Дулаттың.
Тасқын судай ағызып,
Шәрбәт балдай тамызып,
Торқалы топыр тойында,
Топ бас қосқан ойында,
Қасқа - жәйсаң алдында
Топ жиынды дулаттым.
Айдасаң алыс жерімді,
Алсаң ащы терімді,
Өзіне - өзі сенімді,
Тоят төс, салпы ерінді,
Топтан торай бермейтін
Тұлпар аттай қунақпын.
Қайырсыз сараң малыңды,
Еріншек есер жарыңды,
Халыққа емес сыйымды -
Парақор баспақ биіңді,
Ел бүлдіргіш бегіңді
Әперіп сөзбен кегіңді

54. Он бес деген жас қайда

Он бес деген жас қайда?
Жарға ойнаған лақтай.
Қайда кеттің жиырма бес,
Тастан шыққан бұлақтай?
Жиырма бес бар ма маңайда,
Жайқалған жасыл құрақтай?
Отыз кеттің алыстап,
Толықсыған сынаптай
Отыз бес, неге келмейсің,
Көз іздетіп жылатпай?
Қырық астың кезеңнен,
Суырған қыннан қынатпай.
Қырық бес шықтың кезеңге,
Маң - маң басып бұла аттай.
Елу қондың ауыл үй,
Тізгіндеп ұстап құлақтай.
Алпыс келдің арсаңдап,
Нөсер жауған ылаттай.
Жетпіс қараң көрінді
Тұрсам - дағы ұнатпай.
Сексеннен алған хабардың
Ызғары тұр шыдатпай.
Көргім келмес тоқсанды,
Келіндерге сынатпай.
Жүз, сірә, мені қоймассың,
Қараңғы көрге құлатпай.

55. Ақжайлау мен Сандықтас

Атамның қонған қонысы
Түн асса, тұтам түгі өскен,
Басылмайтын қонысы.
Аққан бұлақ сай-салаң,
Шытырман тоғай айналаң,
Жоның жайлау кең алаң,
Атам қонған кең далам,
Мендей сені қызғанар,
Бауырыңда өскен бай-балаң?
Көл қорығын қызғыштай
Сен десе салам бай-балам.
Жайлауыңды көргенде,
Жадыраймын, жайланам.
Өксігіңді ойласам,
Ұйқы беріп қайғы алам.
Қилы-қилы заманды,
Заманға сай адамды
Салғастырып қарасам,
Су мүйіз болған танадай

Шыр көбелек айналам,
Кешегі бір заманда,
Қайран қазақ , қайтейін,
Мынау азған заманда,
Қарасы - антқор, ханы - арам,
Батыры көксер, басы аман,
Бәйбіше - тантық , бай - арам,
Бозбаласы - болашақ ,
Қырсыға тудың қыз балаң.
Нары - жалқау кер табан,
Құсы - күйшіл , ат - шабан,
Жырғалаң жоқ , жобалаң.
Ебі кеткен ел болды
Енді қайда мен барам?
Ой, Сандық тас, Сандық тас,
Атамның қонған жайлауы,
Қайнардан суық қайнауы,
Шалғынға жонын көмілтіп,
Құлынды қазақ байлауы.
Бал татыған бағланның
Езілтіп етін шайнауы.
Сенің арқаң емес пе,
Лықсытып малды айдауы.
Мынау азған заманда
Сөзіңнің кетіп байлауы,
Келесі биде кезек жоқ.
Қу тиын болып сайлауы...
Басалқа жақсы кеткен соң,
Іс айналып батылға
Ер қайраты қор болып,
Ақыл салды қатынға,
Түзелмес енді іс болып...

Майлықожа Сұлтанқожаұлы

56. Өлмек парыз, - деп айтар, - тумақ сүндет

«Өлмек парыз, - деп айтар, - тумақ сүндет»,
«Мойынға ораза, намаз, - дейді, - міндет».
Алымдар орындауды мәжбүр етер,
Адамға Мұхамбетке болған үмбет.
Егер де намаз палуан пасық шықса,
Олардан ыбырат алып жұрт не білмек?

Көрсетілген нұсқада әр түрлі іс,
Білмегің өз шаманды әбен дұрыс.
Жамандарға парықы білінбейді,
Арзан, қымбат бағасы, алтын мен мыс.
Алымдардың уағыз кітабында,
Тағдырға жазылған іс болады - мыс.
Деп айтқан мың реттік әжіліктен,
Артық деп халыққа қылған бір әділ іс.

57. Толғау

Әлемге толса көкірек,
Ашылар көзі сананың.
Құлақ салсаң, жақсылар,
Азырақ сөзді жазамын.
Көрейін мен де толғанып,
Келгенінше шаманың.
Дүбірге қызған жүйріктей,
Қызып тұр әзір табаным.
Айтқан сөзің бармайды,
Көңіліне наданның.
Аспан - жердей парқы бар
Деп айтады адамның.
Халық ішіне аралап,
Өнерді өлшеп шамалап,
Ұлғайса деймін қадамым.
Аман болса ағайын,
Үлкен - кіші жамайым,
Бәріңнің жақсы аманың.
Өзіме келген тіл бағы,
Өнері емес бабаның.
«Жігіттің көркі - өнері»
Жақсылардан шыққан сөз,
Алтынды - гауһар бедерлі.
Осы күнде халқымда,
Мәлім болып жалпығы,
Тілдің болдым шебері.
Етпекке кеңес келелі,
Азырақ сөйлеп берелі.
Бақ пен дәулет тең келсе,
Адамның толар кемелі.
Кімдерге бұғау салмаған,
Дүниенің асау белеңі ?
Біреу үйде отырып,
От басында хош ұрып,
Біреу жаһан кезеді.
Нақлиқатты мысал қып,
Төмендегі айтқан сөз
Майлы ақынның сөзі еді.

Парсыда өткен Фирдоуси,
Заманында дүр еді.
Не жүйрік келіп дүниеге
Аяқтарын тіреді.
Қарсыласқан хандарға
Үзеңгісін шіреді.
Бәрі де өтті дүниеден,
Адам бар ма оларды
Есіткенде күймеген ?
Нұсқа қып айтсам кейінге,
Ақынның солар бірі еді.
Қай қазақтан ақын боп,
Өткендерден ірі еді ?
Талайы өткен ақын боп,
Дүниеге жақын боп,
Қалт - құлт етіп өңгесі
Бұлардан басқа жүр еді.
Майлы ақынның өзіне,
Ыбырат берер сөзіне,
Тірі болса осылар,
Болар еді - ау тірегі.
Осы кезде халқымда,
Сөз тастайтын артына
Меннен басқа кім еді ?
Өңкей жақсы қосылса,
Бітіреді кеңесті.
Өңкей жаман қосылса,
Шығарады егесті.
Мәмілемен іс бітер,
Бас қосып қалса көп есті.
Жақсының жолы - жарық күн,
Жаманның жолы - көмескі.
Жаман сөйлер лепіріп,
Орамалын желпініп,
Соға түсіп өңешті.
Мақтанғанмен жарамас,
Пайымы аз, кем есті.
Тентек бір - ақ аттайды,
Белес пенен дөңесті.
Жаман сөйлер халықтан
Бастағы мінін жасырып.
Жақсы сөйлер халыққа
Қызметін асырып.
Бағы қалың жігіттер,
Ешкімге бармас бас ұрып.

Сүйінбай Аронұлы

58. Үмбетәліге

Екей деген ел едім,
Сүйінбай деген мен едім.
«Орман өлді» - деген соң,
Көңіл айта кеп едім.
Көңіл айта келгенде,
Мұның қалай, хан Үмбет,
«Атаңның аузы» дегенің?!
Үмбетәліге, Шапғыным,
Орманның ұлы сен едің.
Үмбетәліге хан болды,
Дегенді естіп алыстан,
Әдейі естіп кеп едім.
Көңіліңді демденіп,
Хан ордасын басыпсын.
Атаңды сенің өлтірген,
Бұғы елін шауып, жаншыпсың.
Қыз-қатынын тұтқын қып,
Тау суындай тасыпсың.
Үмбетәлі, Шарғының,
Бұғы бопты ермегі.
Мүліктерін жинап ап,
Малын шауып елдегі.
Нәсіп болған сендерге,
Орман атаң өлгелі.
Байталының құны деп,
Сексен жылқы алыпты.
Дұрыс па еді сол жері?
Бір кезекте хан Орман,
Бұқара елім сенсің деп
Қойдай айдап қырғызды,
Алдына сап жеп еді.
Айдаһардай араны,
Бұғыны жылда мазалап,
Көрінбей көзге жегені.
Бір байталға дау болып,
Ақырында жау болып,
Дүниеден Орман жөнелді.
Сөйтіп өлген атаңа,
Ел шапқаның жөн бе еді?!
«Бір асқанға, бір тосқан»
Осындай өлім кез келді.
Әділет жоқ өзінде,
Ниетің жаман өзгерді.
Қойға қасқыр шапқандай,
Үмбетәлі, Шарғының,
Жаулағаны өз елі.

Есіткен жандар мұныңды,
Әділеттік демеді.
Хан құдайдың ұлы емес,
Құдайға да құл керек,
Халықтың жоқ па керегі?!
Онандағы ұстап ап,
Өлтірсаң не етті ұрыны?
Бір ұрыға күйдіріп,
Жайға жатқан бұғыны.
Дұрыс-ақ деп тұрсың ба,
Үмбетәлі мұныңды?!
Қан құмарлық ісіңмен,
Кетіріп алдың құныңды.
Әділдікті айтамын,
Кесе алмайсың тілімді,
Айтып өтем мініңді!
Шын жақсыда тарлық жоқ,
Әділ сөзге зорлық жоқ,
Халық сүймесе сөзіңді,
Тиянақ жоқ, заңдық жоқ.
Іздеп келген адамдар,
Ханнан жауап ала алмай,
Есігіне бара алмай,
Сөйлесе мейірі қана алмай,
Емес пе елге қызыл шоқ.
Ханның мұндай болғаны,
Жұлқынтып ұрған жын болар.
Шоқ өшпей тағы тұра ма,
О дағы сөніп күл болар.
Дүниеге тұтқа мен деме,
Ол да бір күн тұл болар!
Айыбымды айтты десеңіз,
Өлтіресің бір қазақты,
Өлтірем деп қазақты,
Жау үстіне жау шығып,
Тартып жүрме азапты.
Жай жатқан елге өрт қойып,
Қайтарулы бүркіттей,
Жаймасын қазақ қанатты.
Аңға шапқан аюдай,
Орман атаң айтайын,
Өр мінезден не тапты?
Жаудан қорғап елдерін,
Асқындырма жарақты.
Байтал үшін өлмесе,
Істеді ме қазатты?!
Сен шапқан кеше Бұғы елі,
Есін жинап, қол құрды,
Жеп жүрмегін таяқты!

59. Жұмыққа

Атың емес, Жұмық - ай, ойың жұмық,
Бір басыңнан шығады нелер қылық.
Сүйінбайдың аты бар, өлеңі жоқ,
Жүргендей боп кеттім - ау көзді жұмып.
Сүйінбайды апарып көмгеннен соң,
Отырарсың жотада жалғыз ұлып.
Өмірді келген, кеткен
аңдамайсың,
Адамның болашағын болжамайсың.
Асыл сөздің білмейсін қасиетін,
Жаман ойға келгенде талғамайсың.
Қиял мінез, тымырық, от пен жалын,
Қайтейін, осыныңа арланбайсың.
Сүйінбай Алатаудай атым дардай,
Жатқанымда болдым ғой шөккен нардай.
Еңбегімен екі ауыз із қалмастан,
Көктемдегі жер тартты кеткен қардай.
Ақылымды қараңғы қалған басып,
Сау күнімде құдайым еске салмай.
Ауру билеп, бойымнан әлім кетті - ау
Бауырсаққа илеген кескен нандай.

Исраил Сапарбаев

60. Қазақ қызы

Мен қазақ қыздарына қайран қалам,
Жанары, жаны жаздай жәйрандаған.
«Қыз өссе - елдің көркі...» деген сөзді
Қапысыз қалай айтқан қайран бабам?!

Жігіттің жампозына теңдесе алар,
Батыр да,
Баһадүр де,
Ер де солар!
Ел басына күн туса...
Белін буып,
Жүйріктің пырағына ер де салар!..

Намысын бермеу үшін жатқа қолдан,
Арулар аз болды ма атқа қонған?
Көңілде қалған сіз бар өткен күннен,
Өмірде қалған із бар «ақтабаннан...»

Қыздары есік, төрден несіп терген,
Ұлдары керілгенде бесік керген.

Дәстүрі бұл даланың бұлжымастан
Бүгінге кешегіден көшіп келген.

Жасырмай айтар болсам жан сырымды:
Тағдырым қарауылға қанша ілінді...
Ерліктің қос қанаты деп білем мен
Аяулы әлиям мен мәншүгімді!

Жел сүйіп, алма бетін күн қақтаған
Қашаннан дала қызы қымбат маған.
Сөйлетсе - сара ақындай дес бермеген!
Бойжетсе - талшыбықтай бұлғақтаған!

Пір тұтқан махаббатта адалдықты,
Көркімен таң қалдырған тәмәм жұртты,
Қыздардың қылығымен өмір қызық,
Қыздардың ғұмырымен заман құтты.

Саяқты санға қосып сыртта қалған,
Адал жар, азаматқа жұп бола алған
Көремін өмірсерік өнегесін
Ақжүніс, Қамқа, Назым, Құртқалардан...

Аңызбен аты жеткен заманға осы,
Атына құрбан болар адам басы.
Аяулы қыз Жібек пен Баян сұлу -
даланың Данаясы, Мадоннасы!

Тайғанап кетпеу үшін тақыр құздан
Қасына хан да қызын отырғызған...
Тағдыры тоғжандардың талай-талай
Жүрегін, абайлардың аһ ұрғызған...

Өтсе де қаншама ұрпақ, қанша буын,
Тегіме тегін бе еді тамсануым:
Динаның дәріптеймін күй-дастанын,
Күләштің әспеттеймін ән салуын!

Сабылған кездерінде дара күйде,
Сағынған қыпшақ қызын Фараби де...
...тілегім - тек әйтеуір, қазақ қызы,
қамықпа, қайғы кешпе, қара киме!..

Ашқандай бал бұлақтың енді көзін
Құлпырып, гүл жәйнайтін келді кезің.
Ұлыстың ұлы күні алып берген
елі бір, еншісі бір теңдік - өзің!

Жаутаңдап жазықтыдай жақұт көзің,
Өткіздің бастан қанша уақыт тезін...

Ұлыстың ұлы күні алып берген
Баянды, бағы-бостан бақыт та - өзің!

Дақ салмай ар атына, ана атына
Жарассын салтанаттың санатына.
Жел керсін арманыңның ақ желкенін,
Дем берсін ұлы дүние қанатыңа.

Сүймеген сені азамат азамат па?!
Көңілің тәрізді әппақ таза мақта.
Бәрін айт та бірін лайықсың,
«Қазақтың қызы» деген ғажап атқа.

61. Жас Қазақ

Жалғанда жалғыз Құдай бар,
Басыңнан сипар басқа жоқ:
Жайыңды сенің кім ойлар,
Жанып бір туған, Жас қазақ?
Құйылса көктен қаршыға,
Құрбаны қашар сайлақпен.
Өзіңді өзің қамшыла!
Өзіңе өзің қайрат бер!
Мүлгіген жетпес мұратқа,
Қалғыған мінбес құр атқа.
Көңілің жүрер Жұмақта,
Көзіңді салсаң жыраққа...
Тілеуің болса адал, ақ,
Тамшыдан теңіз құралар.
Атадан қалған аманат,
Бабадан қалған мұра бар.
Тақымға көнбей талабың,
Таймасын тұяқ тақырда.
Айласы басым ағаның
Ақылына еріп аһ ұрма.
Ажалдың құрып амалы,
Сақтасын сені Құдайым.
Кешегі күннің сабағы
Санаңда жүрсін ылайм.
Тағдырың тәлім баршаға,
Ақиқат жолын айғақтар.
Араңда әлі қаншама
Ләззаттар мен Қайраттар...
Сатулы бүгін сәлем де,
Қатулы бүгін қас-қабак.
Қатыгез мынау әлемге
Қасқайып қара, Жас қазақ!
Қашаннан қаскөй қиянат
Қайтерсің батса шымбайға.

Береке, бақыт тиянақ
Табатын, қайран күн қайда?
Айдаһар ашса аранын,
Дәрменсіз қалма, дал болма:
Халқыңның тағдыр таланын
Қаймықпай, қане, ал қолға!
Шала ұйқы көрер шақ туды
Саған да, жаным, маған да...
Абылайдан қалған ақ туды
Алып бір шықшы Алаңға!!!

Қадір Мырза Әли

62. Ақсуат

Көріп жүрген далаңыз — Ақсуаттың даласы,
Көріп жүрген ауаңыз — Ақсуаттың ауасы.
Көріп жүрген таңыңыз — Ақсуаттың таңы да,
Көріп жүрген шаңыңыз — Ақсуаттың шаңы да.

Алайда мен таң қалдым, Ақсуатқа бардым да,
Не керемет! Білмеймін, бір керемет бар мұнда
Жігітінің көңілі - мөлдіреген ақ суат,
Жырдың атын суардым сол суаттан жақсылап.

Қыздарының қалжыңы — қиып түсер ақ алмас,
Ақ алмастың алдында жігіт айла таба алмас.
Қарттарының құшағы — көктемдегі күншуақ,
Сол шуаққа қызынбай ақын қалай тыншымақ?!

Шеттерінен атымтай көп беретін, аз алып,
Жүздер толған жылылық, көздер толған тазалық.
Шеттерінен бәрі ақын, әдеп сақтап әрең жүр,
Саусақ толған өнер де, көмей толған өлең-жыр.

Тауларымен бастырып қойған кілем-жазықты
Білек толған күш-қуат, құшақ толған нәзіктік.
Кірер жолы жалпақ та, шығар жолы жіңішке,
Ақсуаттың қонағы мас болады түк ішпей.

Таусылмайды бұл жерде сый түні мен сый күні,
Ақсуаттың қонағы білмеу керек ұйқыны.
Ақсуаттың қонағы—баласы да, қарты да,—
Аттанады амалсыз, қарай-қарай артына!
Сенбегендер сөзіме барып көрсін, байқасын!

Тумасаң да бұл жерде.
Перзенті боп қайтасың.

Менің жұртым осындай деп мақтанып айтасың,
Өз еліңе он есе жақын болып қайтасың.
Тарбағатай тауының еске сақтап әр тасын,
Түк алмай-ақ туысқа қарыздар боп қайтасың!

63. Қазақ осы

Жайлауында жүрген жігіт бағып қой,
Дос келді деп, жасап жатыр анық той.
Алғашқы рет көріп тұрсың сен оны,
Нағыз қазақ осы, міне, танып қой.
Сәйгүлікті құйрық-жалы таралған,
Сүйетұғын қазақ осы, қараңдар.
Қазақ осы күй шығарып, ән салып,
Көкпар тартып, қыз қууға жаралған.
Қазақ осы - айтатұғын желге сыр,
О, ағайын, халық емес ол кесір.
Қазақ осы - аңғал-саңғал жабусыз,
Қазақ осы - ағыл-тегіл, көл-көсір.
Айхай!
Қазақ осы - ағыл-тегіл, көл-көсір.
Е-е-ей!
Қазақ осы - дала дейтін, күн дейтін,
Қазақ осы - «Өнер алды - тіл» дейтін.
Қазақ осы - қарасың ба, ақсың ба,
Қоңырсың ба, жатырқауды білмейтін.
Қазақ осы - көргенінен танбайтын,
Той-думансыз оты түзу жанбайтын.
Қазақ осы - алудай-ақ алатын,
Ал беруден алдына жан салмайтын.
Қазақ осы - ашық жарқын қабағы,
Қонақ келсе шабылып бір қалады.
Байқа да тұр, саған да ол кетерде,
Ат мінгізіп, жібек шапан жабады.
Айхай!
Ат мінгізіп, жібек шапан жабады.
Е-е-ей!
Қазақ осы - құда бол деп қинайтын,
Құдаларын құдайындай сыйлайтын.
Қазақ осы - дүние мен малыңды,
Онды-солды шашу үшін жинайтын.
Қазақ осы - жайып жатқан қанатын,
Батыр халық, ақын халық - дәл аты.
Қазақ осы - өзімсінген адамға,
Насыбайға бола өкпелеп қалатын.
Жайлауында жүрген жігіт бағып қой,
Дос келді деп, жасап жатыр анық той.
Алғашқы рет көріп тұрсың сен оны,
Нағыз қазақ осы, міне, танып қой.

Айхай!

Нағыз қазақ осы, міне, танып қой.

64. Тағы да қазақтар қақында

Керегіне жұмсай алмас күшін де
Кемшілік бар үлкенімде, Кішімде.
Сәл ертерек ошағының оты өшкен:
Қазақтардың бір қайнауы ішінде!

Тауым биік, Көлім тұнық, Жерім кең,
Кім болса да бізге дос боп көрінген.
Бір жантайса тұру қиын, Жайылып
Жүрген малын қайыруға ерінген.

Қай заманда бұл даладан қашты мұң?!
Қыр тұрғынын шайпау тағдыр шашты мың.
Бабам қазақ бүгін тойса, Оп-оңай
Ұмыта салған кеше көрген аштығын.

Кейбір ері күдер үзіп жасықтан
Күрессе де қалғанынша қасық қан.
Жылдар бойы жауласудан жалығып,
Дұшпанымен тіл табуға асыққан.

Анықталып тарихтағы бағамыз,
Өзімізді қашан іздеп табамыз?!
Бар қонысын алмай әбден игеріп,
Жаңа қоныс армандаған бабамыз.

Керек жерде жұмсай алмас күшін де
Кемшілік бар үлкенімде,
Кішімде.
Сәл ертерек ошағының оты өшкен:
Қазағымның бір қайнауы ішінде!

Қарсы келмес бұл сөзіме жөнді ұққан.
Хандық емес,
Жеке-жеке болдық хан.
Бірде олай,
Бірде бұлай бұл халық,
Қазақ болу оңай емес сондықтан!

Ұлықбек Есдәулет

65. Қазақия

Қазақиям - азат ұям,
Қоңыр жұртым, ұлы елім.

Қаңқылдаған қаз атынан
Сөз саптаған сүлейім.

– Қанға қан! - деп,
– Жанға жан! - деп,
Атам қазақ үйреткен.
Өтті ғасыр сандаған көп
Ақ сойылын сүйреткен.

Шыңбысың сен – Хан-тәңірім,
Әлде Бетпақ – шөлмісің,
Қаңсыса да қан тамыырың
Қыңқ етпейтін көнбісім.

Тасыдың да жуасыдың,
Түпсіз арнаң толсашы,
Дүниенің күнәсінің
Жуылатын моншасы.

Аялаған азаттығым
Бұл бұл ұшса басымнан,
Кімге керек қазақтығым
Мақтан еткен жасымнан?

Төбеңдегі Айды мына
Тұмарыңдай көремін.
Қапалы да, қайғылы да,
Қоңыр елім, өр елім.

Топырақтың табын сездім,
Жүгірдім де жығылдым.
Отан деген назым сөздің,
Мәнін сенен ұғындым.

Аспандай кең атамекен,
Иі қанбас көн дала,
Сені сүйю – қате ме екен,
Сүйіп өтем сонда да!

66. Қазақ тілі

Қазақ тілі – ана тілім,
Көне тілім, жаңа тілім.
Ұрпақтардан ұрпақтарға
Мұра болып қалатұғын.

Абай тілі, Сәкен тілі,
Бабам тілі, әкем тілі,
Сені сыйлап, қастерлеумен
Мұратыма жетем түбі.

Халқымыздың азаттығы,
Салтымыздың ғажаптығы,
Жасай берер, жайнай берер,
Өзің барда, Қазақ тілі!

67. Отаным

У ашқандар мен босқандардың
панасысың, Отаным,
асқандар мен тасқандардың
табасысың, Отаным,
жанарымның ағы менен
қарасысың, Отаным,
Жазылмайтын жүрегімнің
жарасысың, Отаным.
Арал болып, Семей болып,
қансыраған, Отаным,
көздің жасы өгейленіп,
тамшылаған, Отаным,
малы азайып, жаны азайып
қаны азайып, Отаным,
біткен кезде кедейленіп
хал сұраған, Отаным.
Ақынынды өлгесін тек
аялайсың, Отаным,
әкіміңнен өңгесін көп
аямайсың, Отаным,
мешітке де, түрмеге де, зиратқа ұқсайтын
біздің ұрпақ салып бітпес
саяжайсың, Отаным!..

68. Ауыл мен қала

Ауылдың бәрін ертең біз
Айналдырамыз қалаға.
Қора-қопсыны өртерміз,
Ескіні құртпай бола ма?!.

Қалалық болып төрт түлік,
Зауытта баптап бағылар.
Түсіне жайлау, шөп кіріп,
Малшысын, мүмкін, сағынар.

Адам ше...
Адам берік қой,
Ауылды қайтсын сағынып?
Техникаға жерік қой
Сонымен жүрер сабылып.

Киіз үй көрсек музейде
Аспаннан түсе қалғансып:
«Тұрды-ау» деп сондай үйлерде
Айтар ма екенбіз мардымсып.

Бір кезде біреу
Әрең деп
Архивке көп жыл қадалып,
«Болыпты қымыз деген» деп,
Ашатын шығар жаңалық.

Ол кезде, бәлкім айналар
Жер-көктің бәрі қалаға.
Кейбіреу, мүмкін, ойланар,
Кездесіп жұпар далаға.

Қыр желі сүйіп бетінен
Айтар ол келіп қауымға.
«Қаланы енді шетінен
Айналдырсақ, – деп, – ауылға!..»

Жүрсін Ерман

69. Ұлытаудың қымызы

Біз үшін атамыздың асы – қымыз,
Қымызбен алшы түсер асығымыз.
Сусынын махаббаттың қанып іш деп
Қолынан қымыз құйсын ғашығымыз.

Бал дәмі таңғалтады, толғантады,
Толтырып тостағанды қолға ал тағы.
Қымызбен қоса жұтқың келеді екен
Қымсынып қымыз берген сол қалқаны.

Қымыз құй!
Қымыз ішсем – бапқа келем,
Қымыздан артық қазақ таппаған ем.
Атамның асын ішсем, желік буып,
Аузымнан ақтарылар қап-қап өлең.

Шөлінен шығып едім сағыныштың,
Қымызын Ұлытаудың қанып іштім.
Аңқанды алқағанда аппақ сусын
Басылар алаулаған жалыны іштім.

Қадірін қайдан білсін жоқ үлгінің,
Торсықты тосырқайды көп ұл бүгін.
Баптаулы бал қымыздан аңқып тұрар

Түтінін аңсадым-ау тобылғының.

Телміртпей тостағанға, қымызды бер,
Қымызға қазақтай боп кім үздігер.
Мен нағыз қазақпын ба, басқамын ба –
Қызығып жұтқанымда қымыз білер.

Болсын деп үйір-үйір жылқым аман
Көңілім Қамбар ата жұртына алаң.
Балшықтай ұлдарымды баули берсін
Жарықтық жусан исі бүрқыраған.

Шешемнің шелек шайып, іс қылғаны,
Тері мес, жез самауыр, мыс құмғаны
Келеді көз алдыма кино болып
Татыса таңдайыма ыстың дәмі.

Қапысыз қадірлесен қонағыңды,
Қарағым, қылтыңдатпа коньягінді.
Сарқып құй сабадағы сусыныңды,
Жібітсін жыбырлаған тамағымды!

70. Қазақ баласын қайрау

Шежірені шиырлап тарата алам,
Тусақ, туған шығармыз әр атадан.
Өзінді өзің сүйрелеп, қатарға қос,
Ей, қазақтың баласы қара табан!

Қарындаспын, қандаспын, жүректеспін,
Сол жүректен мен саған тілектеспін.
Алп-алп басқан аталар әулетіміз,
Сенен асып туған жоқ білекті ешкім.

Көптен көмек күтпей-ақ,
достан – қайыр,
Тасмаңдайдан тағдырды жасқанбай ұр.
Сен туғанда қуанған әке-шешен
Берді ғой деп Тәңірім қошқардай ұл.

Күнге қарап, қырандай қанатың кер,
Сені көріп серпілсін қара түндер.
Сұрамайды Құдайдан ұлды қазақ
Жүрсе екен деп әйтеуір санатында ер.

Жайсаңсың, сен,
Жарқылдап жүр ендеше,
Жігіт оңбас – жігерді шідерлесе,
Үлесінді тартып ал, сұрап алма,

Ешкімнен де именбе.
Жіберме есе!

Сыр қадірі – тек қана сұрасқанша,
Жат түгілі, жақынға сыр ашпа онша.
Сен басқадан артықсың – анаң егер
Қуанғаны қалжа жеп рас болса!

Болу керек жігітте айла күшті,
Парасатпен пайымда пайдалы істі.
Барша қазақ елінің бақ-талайы
Тағдырыңа бір сенің байланысты.

Жігітсің бе, мақсаты, мұраты бар,
Құз басынан құлжаңды құлатып ал.
Жарқ ететін сағатың соғады әлі,
Оқталмаған мылтық та бір атылар.!

Өз жолыңды табатын жетті күнің,
Алғырлығың көрінсін,
ептілігің.
Болсаң болып, болмасаң – бордай тозып
Танылатын шақ осы тектілігің!

Сен оңбасаң, оңады қайдан халық?
Тойдан қалсаң қамықпа.
Ойдан қамық.
Аламанға түскенде бәйгенді алып
Сен жүруге тиіссің жайраң қағып.

Тауқыметін тартсаң да азаптың көп,
Қуана біл, қарағым, қазақпын деп.
Атыңды сәл оздырсаң, сол қазағың
Жібереді мықты ғып.
Өзі-ақ, Күндеп!

71. Өскемен

Қалдырып кетпесем де ештеңемді
Қимайды көңіл неге Өскеменді?
Былдырлап тілі шыққан балам құсап
Шықпайтын болып алды естен енді.

Қол созып махаббаттың жүлдесіне
Шомылсам шолпылдатып Үлбесіне
Өскемен келіншек боп көрінеді
Оранған үлдесі мен бүлдесіне.

Жұлдыздай зерлі аспаннан үзіп алған
Түнгі оттар шыға келсе жүзіп алдан

Көңілдің айдынында ағараңдап
Қаяудай құс жолының ізі қалған.

Қияқтай ай боп көкте тұрса қылыш,
Кетеді жүрек жібіп, жұмсарып іш.
Дүбірлеп түркі атының тұяқтары,
Сібірлеп оянады бір сағыныш.

Күн нұры тозаңдатып гүлдер шаңын
Көшкендей көз алдымда гүлдер сағым.
Санамды сілкілейді сақ кезімде
Сары алтын сауыт киіп жүрген шағым.

Сайы жоқ саясында гүл өспеген,
Самалы сыбырлайды бір ескі өлең.
Киесін Алтай-әжем құрмет тұтқан
Бабамның бөркі шығар бұл Өскемен.

Жеңіспен жалғансын деп жортуылдар
Еңістен ереуілдер еркін ұлдар.
Ішінде қарағайдың қаптап жүрген
Қайдасың, Қаратайлар, Төртуылдар?

Тарихын тергесеңдер Өскеменнің
Жұрты бұл жөңкіп бұлттай көшкен елдің.
Алтайым – ақ бесігі
Ата қазақ
Кіндігін қылышпенен кескен ердің.

Тағдырын кешкен сол ұл Көрғұлының,
Тәңірім, енді ұзартып бер ғұмырын.
Шығыстың шаңырағы жүрген сынды
Шайқалып шүйдесінде Кербұғының.

Рахман суыңда да ырыс қайнап,
Майлайсың мұртыңды енді, мырышты аймақ.
Түбінде қазаныңның тұрсын қаспақ
Қыр асып, қиыр шетке жылыспай бақ.

Бір тылсым бар секілді шипаңда да,
Көзімді кіреукелеп ұйқы, алдама.
Есімді есеңгіреп жиып тұрмын,
Тауып бер тарихымды, титан қала!

72. Ақынның үйі

Дегені қайда басылды үйін -
Ақылым жетпей,
Ашиды миым:
Виноградов көшесіндегі

Қиратып жатыр Қасымның үйін!

**Шақұр да шұқыр шаққанда әйнегін
Ажалдың сездім ақпандай лебін.
Бір-бірлеп сөгіп қабырғаларымды
Кеудемді бұзып жатқандай менің!**

**Төбесі үйдің ашылды міне,
Бұрқырап тозаң, шашылды күлі.
Топырақ шашып жатыр ма дерсің
Қиянаттарға Қасымның үйі!**

**Мезгілдің мойырт кесімі сынды
Пеші құлады.
Есігі сынды.
Ақынның соңғы мекені еді -
Сәби жырлардың бесігі сынды!**

**Үй керек емес Қасымға енді.
Қарайып тұрса басында белгі,
Күркілдеп жүріп, кешірер ақын
Майманасы бұл тасынған елді!**

**Алдымда сенің елесің тұрды,
Тәңірдің өзі жебесін жырды.
Жаутандап маған қараңды ұлым:
"Ақынның үйін неге сындырды?"**

**Шешімін алса қалалық совет
- Қиратар үйді бар анық себеп.
"Ұғынып" өскен мен ұғармын-ау,
Қорқамын бірақ балам ұқса деп!**

**Тағы бір сауал тұрғандай ойда.
Тахауи қайда?
Сырбайлар қайда?
Ақынның үйін қиратып жатыр,
Шырылдап бізбен бірге айғайламай ма!**

**Шындықтан үміт үзген бе бәрі,
Алқынса жүрек, іздер ме дәрі.
Келеді кезек, келеді кезек
Сіздерге де әлі,
Біздерге де әлі!**

**Дүлділім еді жыр көшіндегі
Бауырын жазып бір көсілмеді.
Қиратып жатыр Қасымның үйін.
...Біздің үй соның іргесінде еді...**

Ғалым Жайлыбай

73. Абаймен сырласу

Найзағай-тағдыр шатырламашы,
Дегберін алып пенденің.
Аға сұлтанның ақын баласы,
Сөзімді тыңда сен менің!

Өрлік өремді өлшетер едім,
Хандар да шықты қарадан.
Кісілігімді көрсетер едім,
Бөжейдің асы тараған.

Шыңғыстың тауы – шырайлы мекен,
Ұлылық қонған сол маңға.
Жидебай-жайлау жылайды ма екен
«Жаздыкүн, шілде болғанда?»

Қалың елдің де, ну орманның да
Қуарған кезін көз көрді.
Семсерін сертке суарғанның да
Сезімі сәтте өзгерді.

Мыңменен жалғыз алысқан Абай,
Шыңғыстан шыңға беттедің.
Артылып туған данышпан Абай,
Тектіден туған текті едің.

Алмайды жырдың жүлдесін ақын
Сүлдесі солғын ғасырда.
Бел-белестерге бірге шығатын
Ерболдай дос жоқ қасымда.

Шырылдап тұрған шырқар да құсым
Тамылжығанда таң әні.
Оразбайлықтың жыртар намысын
Сәмен сұмдардың заманы.

Қасқая күлді қасқа маңдайлым
Кедейлік кешкен күйіме.
Ту бие сойып ас бере алмаймын
Біржан сал түссе үйіме.

Ортаға салам олжамның бәрін,
Көшімді бұрмай шалғайға.
...Толған ай сынды Тоғжанның әнін
Әйгерім ару жалғай ма?!

Жайдақтықтармен жауласып әман,
Ұшырған көкке жыр құсын.
Құнанбайлықты дауда сынаған –
Қайран да Ұлы Шыңғысым!

Жыртыстай бүгін жыртылғандар бар,
Майсанды орап шалғымен.
Ұлы болуға ұмтылғандар бар
Ұл болып алмай алдымен.

Алаштың асқан тәңірі Абай,
Көреміз біз де жолда азап.
Жаратқан хақтың әмірі қалай –
Сен көрген қазақ – сол қазақ!..

74. Күндерім күнмен жарысып

Арқаға барсам сыр ұғам,
Аппақ әлемге жақындап.
Қасқыр боп қаңтар ұлыған,
Сары аяз тісі сақылдап.

Ұшатын күн бұл Айға арман,
Көңілдің көлбеп құстары.
Мұз-қайрақпенен қайралған
Найза-шыңдардың ұштары.

Көк аспан жерге жақындар,
Ақ боран – ардың өлеңі.
Ақпанда туған ақындар
Ақ түсті жақсы көреді.

Ақ қарлы дүние айналам,
Тозаңдарымды аршыған.
Салбурындарға сайлаған
Бабында бүгін қаршығам.

Күндерім күнмен жарысып,
Жырымды жырға жалғадым.
Ауыздықпенен алысып,
Тыпыршып тұрған тарланым.

Жарық күн айтар сәлем мың:
Қанаты барлар, самғаңдар!
Ішінде ақ зер әлемнің
Адасып жүрген Арман бар...

Бауыржан Жақып

75. АЛАШ ОТЫ

Тасшоқы, Алтыншоқы, Сұлушоқы,
Уақыттың маздап жанған құбылса оты,
Жазғанын Әлиханның тауып алып,
Жас ұрпақ жадына ұстап, бірінші оқы.

Ақшоқы, Қызылшоқы, Қарашоқы,
Кеудемде жанды лаулап Алаш оты.
Кітабын Ахмет пен Міржақыптың,
Балалар, көзіңді ашып, таласа оқы.

Көкшоқы, Күмісшоқы, Қоңыршоқы,
Қазақтың «мен мұңдалап!» - жағылса оты.
Мағжан мен Жүсіпбектің маржандарын,
Теңізден сүзіп алып, табылса оқы.

Наршоқы, Жалғызшоқы, Құлыншоқы,
Ұлтының солар болған жылынса оты.
Ардақтап Алаш туын мен өтемін,
Болса да Уақыттың бүгін соты.

76. 1991

Мың тоғыз жүз тоқсан бір –
Бабама болған арман жыл,
Басыма бақыт қонған жыл.
Қазақтың көкте жұлдызы
Жарқырап тұрып жанған жыл.

Мың тоғыз жүз тоқсан бір –
Қуаныштан көз жас тамған жыл,
Шаттыққа кеудем толған жыл.
Өз тізгінін өз елім
Қолына берік алған жыл.

Мың тоғыз жүз тоқсан бір –
Бодандық артта қалған жыл,
Бостандық елім алған жыл.
Іргесі бүтін, Тәуелсіз
Қазақстан болған жыл.

Мың тоғыз жүз тоқсан бір –
Қарыздармын мәңгі саған да,
Жыл сайын артар бағаң да.
Күміспен құйыл жадыма,

Алтынмен жазыл санамда.

Мың тоғыз жүз тоқсан бір –
Қорқыта алмас сен барда,
Қытайдың қайыс ноқтасы,
Орыстың темір ноқтасы.
Ашылған сенсің алдымнан
Еркіндіктің емен қақпасы.

Мың тоғыз жүз тоқсан бір –
Мойныма таққан тұмарым,
Қойныма тыққан құраным.
Аңсады сені мың күйім,
Арналды саған мың әнім.
Себілген Айдан нұр ағын,
Төгілген Күннен шуағым.
Сөндіре көрме, құдірет,
Азаттығымның шырағын.
Тіл-көзден сақта, Тәңірім,
Тәуелсіздіктің пырағын.

77. БӨРІЖОРТАҚ

Сал келген, бұл далаға, келген сері,
Ойымен Ұлы Абай да жерді өлшеді.
Бөрліде көрдім боран бөріжортақ,
Әузов бала кезде көрген сені.

Жол ұзақ болған соң ба, зерігіп ек,
Соқты – ой кеп бөріжортақ келіп үдеп.
Бөрісі көп болған соң осы жердің,
Бабалар қойған шығар Бөрілі деп.

Бөрісінен айырылғанды қаламас қыр,
Бөрілер жалғыз-жарым далада аш жүр.
Көк түгіл, сұрғылт түгіл, қызғылт түгіл,
Бұл жерде болған екен қара қасқыр.

Бұл заман ол заманмен аралық бар.
Қырыпты көп бөріні қалалықтар.
Топталып бөрілердің ұлығанын,
Бір кезде естіп өскен бала Мұхтар....

Соғады бөріжортақ тауды айналып,
Ұлыған дауысынан жол байланып.
Қара қасқыр тұқымы жоқ боп кетті,
Боранға кетті ме екен әлде айналып...

Қасымхан Бегманов

78. Дүние

Дүние

Дүние кызыл-жасылды,
Сан ұрпақ саған бас ұрды.
Толқын да толқын қазақтың
Топырақ жүзін жасырды.
Өткізіп қилы ғасырды,
Ырысым жатқа шашылды.
Тау менен тасқа соқтым мен,
Халқым деп ғазиз басымды.
Ноғайлы болып аңырадым,
Отырар болып қаңырадым.
Ақтабан болып шұбырып,
Далада қалды сандағым.
Семей де болып сенделдім,
Ертіс те болып емделдім.
Қасіретіңмен қайысып,
Қызығыңды кем көрдім.
Нарын да болып ұлыдым,
Арал да болып құрыдым.
Желтоқсан болып борадым,
Лақтырып тағдыр құрығын.
Төрі ме деп жұмақтың,
Дүние, сені ұнаттым.
Асан қайғыны зарлатып,
Йассауиды жылаттың.
Кесіле жаздап тілім де,
Үзіле жаздап ділім де.
Қиямет-қайым жолдармен
Тұралап жеттім бүгінге.
Тағдырдың шәлкес сұрағы,
Көңілде күй боп тұр әлі.
Бөлініп қалған даламнан,
Бейіттер үнсіз жылады.
Дүние-ай,
сені нетермін,
Мен-дағы бір күн өтермін.
Керуен де керуен ұзаған,
Бабаларыма жетермін.

Есенқұл Жақыпбеков

79. Біздің елдің жігіттері

Біздің елдің жігіттері жігіттердің төресі
Олар жайлы ағайын-жұрт не білесің сен осы
Олар жайлы айтылмайды биік-биік мінбеден
Өйткені олар ақиқат пен шындық сөздің жебесі.

Біздің елдің жігіттері жігіттердің төресі
Біздің елдің жігіттері ұлы мұхит кемесі
Осы елден бақ пен қызыр қашпаса екен деп тілеп
Осал жерін түзеп жүрген біздің елдің шегесі.

Олар жайлы білгің келсе, ортасына кіріп көр
Солар жүрген жолдарменен дәтің барса жүріп көр
Ерте туып еш заманның маңдайына сыймаған
Қайран біздің қасиетті қара нардай жігіттер.

Біздің елдің жігіттері жігіттердің сырттаны
Кешегі өткен ақындар мен батырлардың ұрпағы
Ерте туып еш заманның маңдайына сыймаған
Өз елінің ұлтаны мен өз елінің сұлтаны.

80. Бір демалса

Бір демалса шіркін-ай, бір демалса,
Қалың жыңғыл, тым-тырыс құмға барса.
Үйір-үйір жылқыдай лағып жүрген,
Балық жүзген құмдағы суға барса.
Тұншыққан қыз сияқты дәу құшақта,
Құмыққан су даусын тыңдап алса.

Қоқаңдамай біреулер жандаралша,
Барлығынан о, шіркін, жан демалса.

Балбыраған күздегі тыныштықта,
Салбыраған сарғайып талға барса.
Пырылдаған кішкентай періштедей,
Шырылдаған торғайлар талға қонса.

Барлығынан, бәрінен бір демалса,
Ізім-ғайым ел-жұрттан бір жоғалса.
Сөйлете алмай қоятын бірге отырсаң,
Үндемейтін келіншек бірге болса.
Ой-сананды өзгертіп сол тыныштық,
О, шіркін-ай, қайтадан бір жаралса.
Жақсы көріп, жақсыға талпыныс қып,
Жан-дүниені қайтадан гүлдеп алса.

Төзе-төзе бәріне төзім де өлді,
Ауызымнан шықпай жүр сөзім жөнді.
Не көрмедік ойпыр-ай, өмірде осы,
Көрмегеннің барлығын көзім көрді.
Қара тасым бір сәтке жеңілдеші,
Таңғажайып кешейін сезімдерді.
Үндемейтін өйткені «көңілдесім», –
Бірде...
Қашып кетуге сөзін берді.
Барлығынан баз кешіп менің де осы,
Бір жоғалып табылар кезім келді.

Ибрагим Исаев

81. Нүкте

Бір ғұмырың жетсін мейлі, жетпесін,
Өкінесің уақыт сырғып өткесін.
Маған дейін қоя алмаған ешкім де,
Мен де уақыттың қоя алмаймын нүктесін.

Армандарың шарлай берсін көк төсін,
Өте алмасың сезді де арғы бетке шын.
Жарығының азайғанын сезгендер,
Өмірінің ерте қойды нүктесін.

Жүрсек дағы қиындықтан қорғанып,
Өмір бізді, біз өмірді алдадық.
Тіршілікке қанша нүкте қойсақ та,
Уақытқа ешбір нүкте қоя алмадық.

Бұл жалғанға болсын мейлі өкпеңіз,
Үтір ғана біткен өмір, біткен іс.
Бақытқа да жеткізбейтін жылдамдық,

Уақыт қана өтіп жатыр нүктесіз.

Барлығын да кері қайырған күні,
Бұл адамзат әбден тойынған күні.
Тоқтайды өмір, өледі бар тіршілік,
Уақытқа нүкте қойылған күні

82. Қайрау немесе жеңіс тұғырына жету

Бұл дүниеде адамзат көз ашқалы
Күрес, күрес, өмірдің күрес бәрі.
Біреу жеңіп, ал біреу жеңіледі,
Жол бастайды жеңіске жол ашқаны.

Жеңілісің – ол сенің шегінісің,
Айла керек, күш керек жеңу үшін.
Намысыңды үнемі қайрау керек,
Шығу үшін жеңістің төріне шын.

Намысың мен қайратың қабысқанда,
Ала алмайды сені еш арыстан да.
Жеңілесің сенімің жоғалғанда,
Жеңілмейсің бойыңда намыс барда.

Сол намысың жеңіске жетектеген,
Жете алмайды жеңіске тер төкпеген.
Жігеріңді жаниды жеңіс сенің,
Жігерімен көрікті еркек деген.

Бұл жеңісің баспалдақ келесіге,
Елің сақтап жүреді сені есіне.
Ертең халқың басына көтереді,
Көтереді қолыңды төреші де.

Серік Әкрәмұлы Қалиев

83. КӨК БӨРІНІҢ ҰРПАҒЫ

Өз жарасын өзі жалап емдеген.
Көк бөрінің ұрпағымын мен деген.
Ұр қызын – күң, өр ұлдарын – құл қылмай,
Күлтегін боп дұшпанымды жеңген ем.

Жұрттан бұрын танып кеткен тәңірін,
Шаттығы – жыр, күйі – тарих, әні – мұң.

Көк бөрілер еш бұйрыққа көнбеген,
Мойынсұнған бір Алланың әмірін.

Пір тұтумен, жасамайтын жоққа ырым,
Түсінгендей тылсым дүние, көк тілін.
Көк бөрідей күн кешумен келемін,
Сездірмейтін аштығы мен тоқтығын.

Ұлып түнде айға аузын ашқандай,
Өткір көзі отты жалын шашқанда.
Бұралқы итін айтақтайды пенделер,
Көк бөрінің иесі тек аспанда.

84. Әкемнің ері

Алты алашқа даңқы кеткен мақтаулы,
Бір тұлпарым болмаса да баптаулы.
Үйімде әлі үйір жылқы айдаған
Әкемнің ер-тоқымы сақтаулы.

Аттан түстім,
Заман жатыр ұсақтап.
Көкірегімді сансыз сауал пышақтап.
Ақан құсап егілемін, дүние-ай,
Құлагердің ерін қалған құшақтап.

Тұлпар мінген бабалардың дерегі
Әкем күтіп ұстаған бұл ер еді.
Қараша үйден аттанғалы қара шал,
Енді ешкімге болмай қалды керегі.

Әкем менің жан емес-ті әйгілі,
Ат үстінде асқан бірақ айбыны.
Бұл жәдігер көзіндегі сол әкемнің,
Ұрпағына қалған қымбат байлығы.

Ат мінбеген бағалар ма ер құнын,
Көңілімді боздатады шер-мұңым.
Жолатпайтын жастап жатсаң жыланды,
Тоқымына сіңген иіс тер бұрын.

Сыйласына қонақ болып төрлеген,
Біздің қазақ тарылып еш көрмеген.
Қалап келген арғымағын берсе де,
Үстіндегі ер-тоқымын бермеген.

Жүген салып, жарауы сай күреңге,
Баһадүрдей бір қонармын бұл ерге.
Тарпаң мінез керек мынау заманда,
Қойдан жуас қазақ дейтін ұлы елге.

Қазы жалтаң, би айнығыш шағынар,
Қоғамда есек бәйге алады бағы бар.
Темір мінген, темір мінез адамды,
Темір жұтып бара жатыр қағы бар.

Кешір, әке, сақтағанмен мұраны,
Ұлыңның да қала болды тұрағы.
Ерді көрсем дарқан дала елестеп,
Тұлпар мініп жарысқым кеп тұрады.

Жанарбек Әшімжан

85. Ауылға хат

Қалай бауыр, ауылда шал аман ба,
Ағашты ат қып мінген бала аман ба?
Торайғырдың төсінен қар кетті ме,
Сал Қапез әнге қосқан дала аман ба?

Сені ойласам бөлініп санам мыңға,
Отырамын күбірлеп ар алдында.
Топырағын өзгенің жерсінбейтін
Қолды болған торыңды таба алдың ба?

Тағы қандай шаруалар еңсерілді?
Ала алдың ба даярлап жем-шөбіңді? ...
Сендерде ғой адалдық, бекзадалық,
Жігіттері-ай ел жақтың ең сенімді!

Ауыл жақтан ән жетсе құлағыма,
Байыз таппай кетемін тұрағымда.
Бақұл болсын... біраз шал кетіп қапты,
Әлдилеген біздерді тұмағына.

Жалаң жібек жамылған қыздарымды,
Қылыш мінез сағындым ұлдарымды.
Шалдарымды сағындым, бауларымды,
Солар еді киесі түзгі ауылдың.

Ауылда ғой гүл көктем, жайдары күз,
Құрақ ұшар атты да, жайдағыңыз.
Кер бестіні сағындым, кең даланы,
Кеттік достым, ауылға, сайланыңыз!

86. Күй

Дәуір ағып барады жанарымнан,
Сәуір сырғып ағады сабағынан.
Тұрлауы аз дүние тұра қашты-ау,
Қондырып ап қаралы қабағына ән,

«Балбырауын» жылатты шанағынан,
Ғазиз жылдар құлатты қабағынан.
Қара өлең неге ғана елес бердің,
«Аққудың» алаңғасар сағағынан.

Қыз-жалған ойлы, қилы қыратты екен,
Көбеюде күн сайын сұрақ бөтен.
Қобыз шалып отырған қоңыр қызды,
«Қоңыр қаз» неге ғана жылатты екен.

Уақыттың қомағай қылығы да,
Аруларды үйірді құрығына.
Құмыра бел қыздардың төгілмейді,
Қазанғаптың «Көкілі» бұрымынан.

Сартоқа сайран салған сардалаға,
Бөкейден Дәулеткерей паң қараған.
Соны ойлап Алматыда мен жүремін,
Жанымда сабаз күйші, сардар ағам.

Санам жаңа сезгендей көкте із барын,
Қырмызыға дүние төкті ызғарын.
Тағдыры теңбіл-теңбіл арулардың,
Жанарынан оқыдым қобыз зарын.

Дәуір ағып барады жанарымнан,
Сәуір сырғып ағады сабағынан.
Тұрлауы аз дүние тұра қашты-ау,
Қондырып ап қаралы қабағына ән.
Уақыттың кәрінен ықпайды арман,

Бұл да бір шер екен ғой шыққа айналған.
Жүрекке күй боп кіріп ақырында,
Сұм жалған сырыңды ашам құсқа айналған.

Бақыт Беделхан

87. Ана

«Ана, сен., жыламағын...»

Бесігімде-ақ шырқадың жұмақ-әнін.
Сол ән мәңгі кеудемде ұялайды
Көкірегімнен шыққанша бұла жаным.

Бұла жаным бұлқынған бесігінде-ақ,
Бесігінде бұлқынса, несі жұмбақ?
Мынау аңғал дүниенің мен сол кезде-ақ,
Алғанмын ақылы мен есін ұрлап.

Жұмақ-әнің айтылса, ана, сенің,
Тау тербеліп, тарқатқан дала шерін.
Сол әніңе айналып кетсін деуші ем,
Қаптатса да қайғы, мұң қара селін.

Бұл күнде ән естісем мейірімсіз,
Ессіз ғана жымиям, кейіп үнсіз.
Айналам тарылғандай тарығамын,
Ана, сенің аспандай пейіліңсіз.

Аспан маған қарайтын мейірлене,
Жер де жөргек болатын, бейілдене.
Аспан мен жер арасы алай-дүлей
Аласапыран боп кетті кейін неге?

Шандырланған шарбы-бұлт торлап алып,
Бақ екен — деп, басымды сорға малып,
Етегіңде, жүргендей жетегіңде
Кей кездері құлаймын орға барып.

Түсінбедім, ол жағын ұға алмадым.
Адаммын ғой, адаспас тұманда кім?
...Қара дауыл тұрса да қайта жанар
Жалпылдап барып сенің шырағданың.

Шуақ берер, қайда екен баяғы әнің?
Сол еді - менің жұмақ-саябағым.
Кей кезде шаршап кетем., аңсап кетем
Әлдилеп әлдекімнің аялауын.

...Бір барғанда қолыңа таяқ апсың,
Таяғыңды баладай аялапсың.
Өзек талып, өзгені өбектеумен
Өзіңді өзің анашым, аямапсың.

Ана, сен., жабықпағын..!
Атады алда талай жарық таңың.
Алғысыңа сыйдырып «адам бол!» деп
Бар еді ғой қасиет дарытқаның.

«Балуан жеңгей» атанып қайныларға,
Қанжығаңда болмады қайбір олжа?!
Қартайсаң да қайырылмай қайрат қылғын,
Қажымағын, уайым мен қайғыдан да.

Біз барда туыңды ешкім жыға алмайды,
Көлкілдеген сейілер тұман-қайғы.
Әлі талай көзіңнен мұнар көшіп,
Әлі талай көңіліңнен күн аунайды.

Шетке кетіп қалғанмен шекер қыздар,
Деуші едік-ау, үй болар жетеуміз бар.
Жоқ іздеумен қос ұлың кеткенімен,
Біздер барда арқаңнан өтер ме ызғар?!

Отан — Ана... Мен үшін Анам — Отан!
Сол отанға көңілімді паналатам!
Барлық ана бақытты болса екен деп,
Қара түнді қақ тіліп бара жатам...

88. Құс болу да қиын боп тұр

Бір-ақ күнде бақ та жайнар, сор қайнар.
Бір-ақ күнде жөнсіз сөзің — жол байлар.
Дән теріп жүр жапасынан сиырдың,
Біздер, әлгі... бұлбұл дейтін торғайлар...

Қатар сүйіп аялар деп көк пен жер,
Пенделер-ай, тым асқақтап кетпендер.
Адал ғой деп аялайтын біз, әлгі.,
Күресінде күркілдеп жүр кептерлер...

Көшке ілесіп, шаппасаң да желе біл.
Көңіл көркі бола алмаса, не өмір?
Көл шарасын шайқап төккен шағала
Қора артында қоразданып неге жүр?

Ұшса, қонса бірге қанат қағатын.
Махаббаттан — нұрдан ләззат табатын.
Айдынында — Ай мүсінді аққу құс,
Ол да мұңға малып отыр қанатын.

Құс патшасы киелі еді, тұмарлы,
Шыңнан биік шырқайтұғын шынарлы.
Бір миғұла ит жеместі жегізіп,

Торға қамап, ұстап отыр қыранды...

Қолдан қолға ұшыратын сеңсең бел,
Айыр құйрық құсым да жоқ, сенсеңдер.
Бұл күндері кемпір-шал да кеміді
Қарлығашым, келдің бе? — деп кемсеңдер...

Адамдардың ішін кеулеп аласы,
Дүниенің ардан артып бағасы.
Жүректерден жылу кеткен заманда,
Құс болу да қиын боп тұр, шамасы...

Сен, адам бол! — дейсің...

Ақберен Елгезек

89.   Өтірік

Кісінейді ала жел...
Сен тозаққа барғың келсе, бара бер.
Мен жұмаққа қарап тұрмын күлімдеп,
А, Тәңірім сана бер!

Үп етеді таусамал,
Қандай рахат, сағынбау мен аңсамау!
Өткен шақта қалып қойдың үлбіреп,
Қалды енді қанша амал?

Дір етеді тамшылар,
Мөлдірлікке қалай енді жан шыдар?
Саған ұқсас мынау сорлы ғаламда,
Тағы біреу бар шығар?

Күрсінеді қара түн,
Сезім қайда бар мазамды алатын?
Шым-шытырық жолдар қайда сол кезгі,
Жүрегіңе баратын?

Ауа жатыр көпіріп,
Арасында аппақ қар жүр секіріп.
Мен өзіңді ұмыттым ғой, ұмыттым,
Ұмытқам жоқ, өтірік!

90.   Уәде

Уәде берші кешірмеуге,
Алдануға мұрсат бер.
Рұқсат берші өшірмеуге...

Сондай тәтті сол сәттер...

Жыламауға уәде берші,
Күлмеуге де уәде бер.
Жүрегімде әне көрші,
Жылап жатыр сәулелер...

Үндемеуге уәде берші,
Үнсіздікте мұн жүрсін.
Түн демеуге уәде берші,
Жүрегіңде күн күлсін!

Уәде деген - Тәңір сөзі,
Біздің сезім Тәңірден!
Айырады өмір өзі,
Өлім әлсіз өмірден...

Қос тамшыны көзден көрші,
Кірпік жолын бөгейді.
Ұмытпауға сөзің берші,
Ұмыт болғым келмейді.

Маралтай Райымбекұлы

91. Менің бөлтіріктерім

Ауылдан ауылға,
Шаһардан шәріге тараған
Менің бөлтіріктерім – шетінен абадан.
Бәрі де жаралы!

Жарасын жасырып жалаған.
(Қаншық қоғам талаған!)
Соңымнан ергендер,
Көргендер куә әлі.

Ақ боран ап қашып дұғамды.
Сере қар, көк мұзға қаныммен жазғанмын
Мемлекетімнің «махаббаты» туралы.
Менің бөлтіріктерім

(Бүгін...) көзі қанталап,
Сыртымнан айбат шегеді анталап.
Мұрагерлеріндей патшаның тәжінен үміткер,
Әй, жігіттер!

Қашаған ел едік тарихын тасқа көп,
Жыр тәжі – Мономах тәжінен басқарек.

Көтеріп тұруға ал оны
Асаулау жүрек пен ақымақ бас керек!!!

92. Кентавр

Тұлпарға мінген ұлы даланың
Тарпаң мінезді ұлы боламын.
Жауларым семсер сілтеген сәтте
Қиылған талай гүлім, қарағым.

«Тереңдеп кеткен әжімің» деме,
Бүгінге қарап қажыдым неге?
Сұңқарлар анау торғайға түсіп,
Естілмей кетті-ау қаз үні көлде.

Бір ғажап рух ғарыштан келіп,
Дұшпанмен бабам алысқан дедік.
Сүйемдей жерге сүйегін берген
Арыстар туып, намыстан өліп.

Көнеден қалған жыр тегін ұқсақ,
Ұйқыдан безем Күлтегін құсап.
Келмейді мені мойындағысы
Өркениеттік ділдегі ынсап.

Неғылсын сон-оу заманды надан,
Жаулаған жарты ғаламды бабам.
Толассыз уақыт толғату керек,
Табанға салса адамды адам.

Болмауы тиіс мұратым мұңды,
Толағай бір ұл туатын сынды –
Кісі бейнелі, тарпаң жүректі,
Кешегі... біздің ұғатын сырды.

Тарпаң тұлғалы, кісі бейнелі
Бабалар бүгін түсіме енбейді.
Солардан қалған жүрек қой мынау –
Жүрегім неге кісінемейді?

Пұшайман халім өртеді мені.
Қылқобыз кеудем шертеді нені?
Жал бітті,
кенет... жотама менің,
Оқиғадағыдай ертегідегі.

Ғаламат солай басталып бір сәт,
Құйғытып кеттім тастарды турап.
Атылдым көкке жай сияқтанып,
Тұяғым алтын – Ай сияқтанып...

Алапам тасып,
ақырып,
төніп,
Аруағымды шақырып келіп:

Шығысқа қарай адырна тарттым,
Жар болса Тәңір, ақырын беріп!

Есей Жеңісұлы

93. Жан досқа

Тіршілікке шын таңырқап келдің сен,
Ренжи көрме қара аспанды төндірсем...
Ешкімнің де күткеніндей болмайды,
Мынау өмір, мен білсем...

Жастық шақтың мен де отына күйген ем,
Асау арман асқарларға сүйреген.
Қазір, міне, алдыңда тұр бір адам,
Өмір жайлы бар сенімі күйреген.

Жол таңдап ем, алып қашты бір соқпақ,
Бір аттасам, қала бердім мың тоқтап.
Үміт деп ем, күліп тұрды мың бір мұң,
Қамшы деп ем, «қаңқ» еткізді «ұр, тоқпақ».

Өмір тұрды еркіндік деп бұғауды,
Өмір тұрды жүгіру деп құлауды.
Өмір өзі қайығымды батырып,
Өмір өзі жағалауға шығарды.

Жорға деп ем, болып шықты шоқырақ,
Ақылшым да бола салды ақымақ.
Жанын жалдап жүгіргендер жеңілді,
Бәзбіреулер озып кетті жатып-ақ.

Сезім емес, сор боп шықты сүйгенім,
Садақ емес, шор боп шықты игенім.
Мен де өмірдің ыңғайына жығылып,
Алдыма не салса, соны иледім.

Ешкімнің де тыңдамайды ол өкпесін,
Жас досым-ау, алдыңда әлі көп көшің.
Өмір деген – барлық ойға қайшылық,
Таңданам деп көзің шығып кетпесін...

Мерей Қарт

94. Қамшы

Шабандоздан шыға қоймас серт жұтаң,
Атқа шапсам жалын құшып, өрт жұтам.
Сәйгүліктің көз сорасын сүртетін,
БӘЙГЕ ҚАМШЫМ
тобылғы сап, төрт тұтам.
Жылқы мінсем көңіл аумас күйбеңге.
Ыстық қаным тамырымда билеуде.
Талыс тері қақ айырылып кетеді,
ДОЙЫР ҚАМШЫМ
иіріліп тигенде.
Торыменен топқа кірсең ду аңсап,
Абырой ғой салым салып қуансақ!
Айбат берген, қайрат қосқан бойыма,
КӨКПАР ҚАМШЫМ,
жылан тері, жуан сап.
Арба шегіп, желісіне шалқымау,
Пай-пай деусіз, өткен өмір олқылау.
Дәрте басын үш айналып орайды,
СОПЫ ҚАМШЫМ
ұзын құлаш, жалқы бау.
Жылқы сырын бір адамдай түсінем,
Таңдап мінем тарланбозды ішінен.
Иіремін асауы көп үйірді,
Үш шығыршық
ҮЙІР ҚАМШЫ мысымен.
Жанға қуат сәйгүлікке бай далам,
Тектілері тұғырынан таймаған.
Асау мінсем бас бермейтін, бағынбай
БАПТАУ ҚАМШЫМ
борбайында ойнаған!
Өмір мынау қысқа қамшы сабындай,
Арғымақ күн өтіп жатыр сағымдай,
Қара өлеңім бәйге бермес - Қара кер,
Келеді әне,
ауыздыққа бағынбай!

Ерлан Жүніс

95. Ностальгия

Дүрбілі ай күлше ме екен дөңгеленген,

Сүт пе әлде, тостақтағы жеңге берген,

Жоқ, бәлкім, қошақанның көзіндей ме,
Тезек пе тамызыққа көмбеленген,

Көл ме екен күміс кесе алтын жиек,
Жағалай мені өсірген ел бөленген,

Шілденің сарбөпесі - әңгелек пе,
Нағашым терін салған жерден өнген,

Қалалық қалқатайдың ерні ме әлде,
Қыдырып ертеректе елге келген,

Борсықтың сары шыны майы ма ол,
Ақ Жәкем өткен қыста емге берген,

Бөкеннің доғал біткен мүйізі ме,
Өндір шақ орғығанын өрде көрген,

Дүрбілі ай, айтшы маған, дөңгеленген,
Өзге бір теңеу таппай сенделер ме ем,

Мен осы ауылымды сағындым ба,
Неліктен сені көрсем ел көрем мен?!

96. *Менің атым-Тәуелсіздік*

Алып қорғанның құлағанын көрдім,
Небары алты жасымда,

Алып тұлғалар жылағанын көрдім,
Бастарын сүйеп ғасырға.

Алып таулардың шайқалғанын көрдім,
Алты жасымда соны ұқтым:

Алып сөздерді айта алғанын көрдім,
Ат төбеліндей халықтың.

Алып кітаптар торыққанын көрдім,
Сол сәтте-ақ одан безінгем,

Алып ойлардың қорыққанын көрдім,
Ең бір нәзік сезімнен.

Алып сағаттар тоқтағанын көрдім,
Өлшенді уақыт жаңадан,

Алып жүректер ақталарын көрдім,
Алты-ақ жасар баладан.

Алып құрлықтар теңселгенін көрдім,
Темір бұғаулар тозғасын,

Алып заңдардың кемсеңдеуін көрдім –
Империяның көз жасын!

Алып мұхиттар толқығанын көрдім,
Бір тамшы суға байланып,

Алып тәждердің балқығанын көрдім,
Елтаңбаларға айналып.
Алып мүсіндер қирағанын көрдім,
Сұлаған жаудай жебеден,
Алып саналар жиналарын көрдім,
Тұрғызу үшін жаңа әлем!
Құрыштардың да шірігенін көрдім,
Сен боса, болат, тас егіл!
Темір шымылдық түрілерін көрдім,
Сахнаға шықты жас өмір!
Алты жасымда!
Жылаған жоқпын,
сұраған жоқпын анамнан,
Сол күні жаңа әнұран айтып оралған,
Сол түні неге ұйықтамай маған бір аңыз айтып шыққанын
Ұл жайлы Күннен жаралған.
Түсінбесем де тыңдаймын,
Онсыз да оны жесірлік салған жасытқан еді мұң-қайғы...
Көзінің жасы сөйлеген түнді ұқпасам да,
Аңыз ұнаған
Жаралған Күннен Ұл жайлы!
Деген де шығар «бодандық жайлы білмесін»:
Сен түсін, дәуір, сонау бір қанды жыл кешір!
Тарихтан дәріс оқитын менің анашым орта мектепте
Ұлына бірақ айтпапты кісен, құлдық пен түрме бүргесін.
Ерлікті айтқан, үйретпеді ол ездікті,
Ұстатқан қалам, ұстатпады ол кездікті,
«Құлыным, сенің тарихың басқа» деген тек,
Ол, бәлкім, менен Сөз күтті!
Ал бүгін, енді,
Тарихты өзім білемін,
Жолдарды сезем жонарқамменен мыңжылдар өткен ұлы елім.
Ұлылық жайлы ойлайды басқа,
Жап-жас шақ
Ұлы қорғандардың күйреуін көрген жүрегім –
Алты-ақ жасында ақырын көрген алыптың!
...Тәуелсіздік ше?
Ол – менің тегім,
ұлдарыма оны дарыттым.
Тәуелсіздік – мен,
ол – менің асқақ аңызым,
Болмысы ол ұлдың өзіңнен туған, Жарық Күн!!!

Мақпал Мыса

97. Алматым, аңсарым-ай...

**Көз ілсек түске енеді ауылымыз,
Әйтеуір басылмады жауынымыз.
Асығы алшысынан түскен қала,
Сіздің де бүтін бе екен бауырыңыз?**

**Алматым, аңсарым-ай, арда құсым,
Алаштың баласының арманысың.
Аспанға Алатауым қол созады,
Арманын ақындардың жалғау үшін.**

**Сыйғызар сағынышын сайын дала,
Әуені сұранатын қайырмаға.
Жәннаты жұмыр жердің бетіндегі
Алматы – шәрбат қала, шайыр қала.**

**Мен де еккем гүл мекенге дара шыбық,
Шабыттың шалқұйрығын таң асырып.
Бұл қала самғар болсаң қанат байлап,
Жіберер Алатаудан әрі асырып.
Көктемін, сосын жомарт күзін көрем,
Секілді үзік ойлар, үзінді өлең.
Мен сенен Мұхтар, Қасым, Мұқағали
Бастаған ұлылардың ізін көрем.**

**Жерұйық Жетісуда жетілгенмен,
Бұл тірлік сыртын берген, бетін берген.
Жанымның жанарының жасын сүртер
Бұлттары шәйі орамал секілденген.**

**Сыйлайтын бойға қуат, жанға жалын,
Армандай аяулы екен арналарың.
Етегін Көктөбенің көктем түрсе,
Аралап кетер едім алма бағын.**

**Самалы сарнап ескен сардаладан,
Жаныңа жақсылықты жалғап ағам.
Алматы – арна қалам, алма қалам,
Ақын ба саған өлең арнамаған?**

**Жаныма жыр сыйлайды отты лебің,
Көктөбе, көк тіреген тектім едің!
Асығы алшысынан түскен қала,
Бауырың бүтін болсын деп тіледім.**

Танакөз Толқынқызы

98. Кешірдім

Ту сыртымнан атқандарды кешірдім,
Сырт айналмай сатқандарды кешірдім.
Түнегіңді жарығыммен өшірдім,
Кешірімнен күн сәулесін өсірдім.

Талантымды кешпегенді кешірдім,
Күнге қарап өспегенді кешірдім.
Кешірімнен сағы сынар кесірдің,
Кесірден де көшсін дедім кесір мұң.

Аққа күйе жаққандарды кешірдім,
Күннен де дақ тапқандарды кешірдім.
Қап-қараның салшы десе суретін
Қап-қарадан аппақ сәуле көшірдім.

Өз отына өзі күйген ғаріп көп,
Бәрімізді сыйдырып тұр алып Көк.
Қараңғымен алыспаймын қарайып,
Мына ғалам қалу үшін жарық боп.

Бауыржан Қарағызұлы

99. Ұмыт мені

Ұмыт мені...
ойлама,
өшір мені есіңнен,
Өлсін ойлар,
өлсін сөз,
өлсін Өмір есірген.
Менің досым – «Өкініш» – Сенің ессіз ғашығың,
Енді Мен де мыңдаған ғасырлардың жасымын.
Қан аралас жаспын – Мен, өтінемін жолама,
Менің сорлы сезімім қаңғып өлсін далада!
Өлсін дала қамығып,
Өлсін қала қағынып,
Мен де өлейін дұғамда.
Өлсін қазір Уақыт, ұмыт, ұмыт барлығын,
Өлсін түндер көміліп, өлсін шөлдеп зарлы күн!
Аңсар сөзін ұқпадың, Мен адастым жоқ шара,
Кінә тақпа Тағдырға, сосын, Мені ақтама.
Өткен ғұмыр – хақ Тағдыр, келер күндер Еркінде,
Мен Еркінде өртендім, Сен айныма сертіңде,

Өлді.
Бітті.
Жоғалды.
Сөнді үміт – қайғылы ой,
Ұмыт мені, ұйықта,
Әлди,
әлди,
әлди-ай,
Кекіліңнің әр талын гүлмен тарап берейін,
Кірпігіңді, жан сөзім, жырмен санап берейін,
Қайырындай Сәлемнің, мейіріндей Тілектің,
Көздеріңнен сүйейін ерінімен жүректің...
Ұмыт мені, болды енді мүлде, мүлде ойлама,
Бірге өткізген тәтті түн – Сенің Түсің жай ғана,
Ғұмырымды өрнектеп ақ махаббат билеген,
Бірге өткізген сәтті күн – Менің Түсім жай ғана...

Қалқаман Сарин

100. Туған ауыл

Туған ауыл, сен үшін тер төкпедім,
Кешір мені, кеш мені, сен текті елім!
Бір сағыныш мазалап ертелі-кеш,
Жүреді ылғи жанымды өртеп менің.

Туған ауыл. Бәрі есте... Балалық шақ,
Қалаға кеп қаңғырдық қалам ұстап.
Кешір мені, күнәсіз балалығым,
Қала алмадым ауылда саған ұқсап.

Қатты маған қызуың күннен сенің,
Сағынышым өзіңсің, мұң мен шерім.
Қайран ауыл, қалдың-ау үзіп алып,
Жұдырықтай жүректің бір бөлшегін.

Тұрғанда жасыл өлке жырға тұнып,
Көшіріп алушы едім, қырда отырып.
Жауһардай жырға құмар жүрегімді,
Алар ма ем, тұнығыңа бір батырып.

Көнермес қасиет бар келбетінде,
Сағынтар жалғыз мекен жер бетінде!
Ауылым, сенен алған тұнық сезім,
Жанымды бір ән болып тербетуде.

Бәрі есімде бал ғұмыр, бала кездің,
Арман құдым. Ат міндім. Дала кездім.
Қазыналым, қымбатсың маған мәңгі,
Қарашығы секілді қара көздің!